

սիւն

ՄԱՐՏ — ԱՊՐԻԼ

թիւ 3 — 4

1975

ՄԻՈՆ

ԽԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԽՈՒԹԵԱՆ

1975

Մարտ - Ապրիլ

Թիւ 3 - 4

1975

March — April

No. 3 — 4

SION

VOL. 49

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

Editor-in-chief: Archbp. Shahe Ajamian Editor: Ara Kalaydjian

St. James Press
Jerusalem

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Կ Ա Մ Ք Ի Ո Ւ Ժ Ը

JUN 27 1987

54

ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒ Թէ ժողովուրդներու կեանքին մէջ կամքը այն է, ինչ որ է աւելը բոյսերուն համար. աւելը, որուն վաղքը բոյսերու երակներուն մէջ կեանքի սարսուռը կը տանի արեւին բացուած տերեւներուն և աճումի հրաշքով կը պսակէ զանոնք: Եթէ պէտք ըլլար անպայման սահմանել, թերեւս պիտի ըսէինք որ կամքը՝ կեանքին անյողգող նայելու, նպատակի մը ձգտելու ուժն է, բարձունքներու երազէն բռնկուիլը. մէկ խօսքով, կամքը կը սնի տեսիլքով: Հետեւաբար ինչպէս անտեսիլք անհատներու, նմանապէս և ապագայի տեսիլքը չունեցող ժողովուրդներու կեանքը աննպատակ է ու անբերրի, խոտի ժամանակաւոր գոյութիւն մը պարզապէս:

Սակայն, ամէն բանէ վեր, կամքը փաստն է բարոյալքումի և յուսահատութեան բացակայութեան: Կամքն է որ անհատին կուտայ կաղնիի տոկունութիւն, չարիքի և աղէտի ուրականին առջև չխոնարհելու ուժ, հաւատք՝ դէպի այն ամէնը ինչ որ գեղեցիկ է ու բարձր և որուն համար կ'արժէ ու պէ՛տք է ապրիլ կեանքը՝ օրերու և տարիներու այնքան սահմանափակ թիւով մը մեղի պարգևուած: Պատմութիւնը մեղի կը սորվեցնէ թէ ինչպէ՛ս մեծ ժողովուրդներ, բիրտ ուժի յենարանին ապաւինած տիրեր են մարդոց և երկիրներու, և իրենց անմիջական նպատակը իրագործած՝ չեն կրցած նայիլ ապագային, յայտնատեսներ չեն եղած, չեն ունեցած դէպի վեր սլանալու պիւրկ մկանը, մնացեր են գամուած հողին ու անկէ եկած վաղանցիկ հաճոյքներուն, և հետեւաբար բարոյալքումը անտեսանելիօրէն սողոսկեր է անոնց նկարագիրէն ներս, քանդեր է դիմադրելու ամէն պատնէշ և ի վերջոյ՝ յուսահատութիւնը զիրենք թաղեր է կործանումի խաւարին մէջ:

Մինչ, միւս կողմէ, նոյն պատմութիւնը կու տայ օրինակը փոքր ժողովուրդներու՝ որոնց հազարաւոր տարիներու վրայ ինկած կեանքը շարունակական հանդէս մըն է ապրելու կամքէն զրոպանակուած ստեղծագործութեան, անյողգող աշխատանքի, ձրգտումի: Ասոնք երազ ունեցող ցեղերն են, և պարբերաբար իրենց հասնող բիրտ փոթորիկները ո՛չ մէկ վայրկեան կրնան նսեմացնել այդ երազին չքեղութիւնն ու փայլը: Կամքը, անոնց համար, անապատի «հրեղէն սիւն»ն է որ զանոնք դէպի կեանքի «աւետեաց երկիր»ը կ'առաջնորդէ: Այսպիսիներ վախը չեն տեսներ, ո՛չ ալ յուսալքումը, որովհետեւ իրենց աչքերը շողչողուն տեսիլքով մը գրաւուած են. իրենց ոտքերը կը սահին խոչընդոտներու վրայէն,

արգելքները չեն փշրեր՝ սակայն չեն ալ փշրուիր անոնցմէ։
Անոնք մարդկային կեանքի փխնիկ թռչուններն են։

* * *

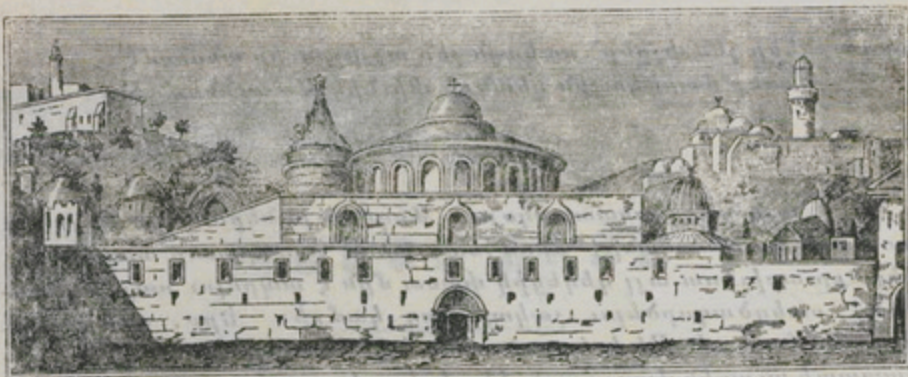
Հայն ալ, անտարակոյս, ժողովուրդներու այս երկրորդ խումբին կը պատկանի, որովհետեւ անոր հազարաւոր տարիներու կեանքը արիւնոտ այլ գեղեցիկ փաստ մըն է ապրելու բայց մանաւանդ ստեղծագործելու չտկարացող կամքի։ Երբ, գրագէտին պատմումով, անօթի և հալածական հայ մանուկը իր մատիկով անապատի աւազին վրայ հայերէն գիրերը կը շարէ, ապա ուրեմն ցեղային այդ ապրելու կամքին համար վկայած կ'ըլլայ։ Նոյն բանը ըրած է հայը, դարերով, երբ անընդմէջ յարձակումներէ կամ աղէտներէ ետք վերադարձեր է իր բնակավայրը՝ ոչինչէն վերստին ստեղծելու ինչ որ իր տաղանդին ու ձեռքին արդիւնքն էր։ Ամէն անգամ երբ աւերումի փոշին իջեր ու ծանրացեր է մեր հողին, բռնութեան անխուսափելի մէկ օրէնքով՝ կեանքի կանաչ ու թարմ ծիրը բարձրացուցեր է տակաւին տկար իր հասակը և հաստատեր ապրելու մեր տենչը։ Հայուն բազմադարեան կեանքը միակ և գեղեցիկ երգ մըն է փառաբանութեան։

Սակայն իրը պատերուն չուքին և խոնաւութեան մէջ ապրող թղուկ խոտին կեանքը չէ, առանձնացած, հովերէ պաշտպանուած, խորշակներէ ապահով, առօրեայի առողջ հոսանքէն կտրուած։ Ո՛չ, Հայունը պայքարի կեանքն է հո՛ն, բաց դաշտին մէջ, բուքին առջև ու բարկ արեւին տակ, առանձին, ինք իր մատներով իր այսօրը և ապագան կառուցանող։ Իրը՝ իմաստով լի, ըմբռնուած, նպատակասլաց կեանքն է, որուն յատակը նիւթը չի կաղմեր։

Իրեւ մշակոյթ ինչ որ փրկուեր է դարերու աւերէն, աւելի քան բաւարար է վկայելու հայուն կամքի և ստեղծագործութեան առաքինութիւններէն։ Կեանքի հասկացողութեան գիծեր ասոնք՝ որոնցմով ան հպարտօրէն և պայծառ ճակատով մուտք կը գործէ ժողովուրդներու մեծ ընտանիքէն ներս, արդարօրէն առնելու բնտրեալներու աթոռը։ Փոքր ժողովուրդ՝ մեծ ու ամուր մշակոյթով, զոր ան կերտեր է միմիայն իր կամքի ուժին յենած, միսմիւնակը, երևութապէս անյաղթահարելի պատուարներու դէմ մաքառելով։ Փոքր ժողովուրդ՝ մեծ ու չքեղ տեսիլքով, որուն համար ան յաճախ զոհեր է ինչ որ ամենէն թանկագինն էր իրեն համար — կեանքը՝ որպէսզի «մահը կոխէ» և ապրի։ Ապրի՝ իր տեսիլքին իրականացման համար, ստեղծէ՝ որպէսզի իրմէ ծնող գեղեցկութիւնները զարդարեն իր ու մարդկութեան հոգեկան գոնձարանները։

Այդ աննուաղ կամքն է որ դարձեալ ինքզինք կը յայտնէ հիմա, երբ հայը, Հայաստանի մէջ թէ արտասահմանի, կ'ապրի ու կը ստեղծագործէ այնպէս ինչպէս ըրեր էին իր նախահայրերը, միշտ նոյն տեսիլքէն առաջնորդուած և չտկարացող քայլերով դէպի իր լուսեղէն ապագան զիմող։

Ա. Գ.

ԴԻՒԱՆ Ս. ՏԵՂԵԱՅ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Կը փակենք այստեղ մեր ներկայ տեղեկագիրը, մասնաւորելով շատ դրական ու զործնական կեցութեամբ զոր Ձերդ Բարձր Սրբադնութիւնը ունեցաւ այս առիթով, որպէս զերազոյն պատասխանատուն Երուսաղէմական մեր ազգային-հոգեւոր սրբութիւններուն։ Առանց ատոր, վէճերը կրնային երկարիլ, ծանծաղոտիլ և ամլանալ։ Ու օգտագործելով այս առիթը, չենք կրնար լուծութեամբ անցնիլ այն իրողութեան առջեւն որ Ձերդ Սրբադնութեան պատրիարքութեան շրջանը եղաւ շատ բախտորոշ ու շինարար շրջան մը Երուսաղէմի համաքրիստոնէական սրբատեղիներուն մէջ Հայց. Եկեղեցւոյ ունեցած պանծալի իրաւանց ապահովութեան, և տեւականացման տեսակէտէն։

Տակաւին քանի մը օրեր առաջ միայն աւարտեցաւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Ս. Աստուածածնայ Գերեզմանին նորոգութիւնը։ Գրեթէ անսպասելի նուաճում մըն է ասիկա մեզի համար, որովհետեւ անիկա Սուրբ Տեղեաց կեանքին և իրաւական վէճերուն ամենէն կնճառներէն մին էր, երկարաձգուած վերջին երեսուն տարիներուն երկայնքին։ Կատարուեցաւ այդ վերանորոգութիւնը իրաւական այդ շատ փափուկ կէտին վրայ առանց դոյզն ինչ կորսնցնելու մեր դարաւոր իրաւունքներէն։ Այս մասին պիտի անդրադառնանք շուտով աւելի մանրամասն տեղեկագիրով մը, որուն մէջ տրուած պիտի դնենք այդ սրբավայրին յատուկ իրաւական, հնագիտական, պատմական բոլոր տուեալները, մեր կարելիութեան չափով։

Ձերդ Սրբադնութեան պատրիարքութեան վերջին տասներկու տարիներուն տեղի ունեցաւ և տակաւին կը շարունակէ տեղի ունենալ Ս. Յարութեան Տաճարի մեծ վերանորոգութիւնը։ Գործ մը որ Հայ Երուսաղէմէն կը խլէ այնքան ճիւղ, եռանդ ու զոհողութիւն, մանաւանդ տնտեսական դեռնի վրայ։ Մեզի իրաւակից Օրթոտոքս և Կաթոլիկ Եկեղեցիները չունեցան որեւէ մասհոգութիւն, վասնզի անոնք ունէին զիրենք ողնայարող կառավարութիւններու աւուր յենարանները թէ՛ բարոյական և թէ՛ տնտեսական տեսակէտներէ։

Իսկ մե՞նք։ Մեր Ժողովուրդի ժամանակաւոր օժանդակութենէն յետոյ

ունէինք միայն ու միայն մեր Ս. Աթոռին վտիտ հնարաւորութիւնները: Երբեմբ յուսահատութեան հասնող այս պայմաններուն տակ, Ս. Յարութեան վերանորոգութեան գործը երբեք իր առջև փակ չգտաւ: Ձերք Բարձր Արքայնութեան սրտին դռները, ու Դուք Ձեր կարելի ու անկարելի բոլոր միջոցներով պայծառափայլեցիք այդ Սուրբ Տաճարը հարուստ եկեղեցական կազմակերպութիւններուն վայել փառքով ու վայելչութեամբ, ապահովեցիք մեր դարաւոր նուիրական իրաւունքները միջազգային այդ սրբատեղիներէն ներս, ու ահաւասիկ հանդերձեալ էք դանոնք պատուով հրտակելու որպէս ամենէն թանկագին ժառանգութիւն ապագայ մեր ժառանգորդներուն:

«Իմ պատրիարքութիւնը հաստատուած է Ս. Յարութեան բուրվառին դրայ», ըսած էք հանդիսաւոր առիթով մը Երուսաղէմի Աթոռին ամենէն պատկառելի զահականերէն մին, նշելով այսպէս մեր աստուածակոխ սրբատեղիները իրբեւ Հայ Երուսաղէմի գոյութեան իրաւունքին հզօրագոյն վաւերաթուղթը: Սրբատեղիներու վերանորոգութեան Ձեր ճիշդ ու եռանդը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ գործնականացումը մեծ պատրիարքի այդ մեծ մտածումին, այսինքն ամբողջումն ու տեսականացումը Հայ Երուսաղէմի պանծալի փառքին գոյութեան իրաւունքին:

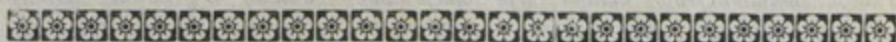
Պատմութիւնը թերեւ ժլատօրէն դիտէ մեր օրերը՝ անոնց ընկերային, տնտեսական, քաղաքական և այլ պայմաններու սրիսմակին ընդմէջէն: Սակայն պատմութիւնը անփարան որ զնահատանքով պիտի դիտէ Ձեր պատրիարքութեան այս օրերը, երբ զայն դիտէ Ս. Տեղերու վերաշինութեան փառաւոր սրիսմակին ընդմէջէն:

Հայցելով աստուածային օրհնութիւնը մեր պանծալի Աթոռին, անոր արժանրանիք Գահակալին, Միաբանութեան և համայն Հայ ժողովուրդին,

Մատչիմք ի համբոյր Ձեր Ս. Աջոյն

ԿԻՒՐԵՂ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ

Վերահսկիչ Սրբատեղեաց

Ս. ԱԹՈՌԻՍ ԲԱՐԵՐԱՐ

ՏԻԱՐ ՏԱՏՈՒՐ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրբաթ, 25 Ապրիլ 1975, յետ միջօրէին, Ամմանէն դալով և Ս. Աթոռիս Դիւանապետ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեանի միջոցաւ անցնելով Յորդանան գետի կամուրջ-սահմանադրութէն, Երուսաղէմ կարճ այցելութեամբ ժամանեց Ս. Աթոռիս բարերար Մեծ. Տիար Տատուր Տատուրեան:

Մեծաշարք բարերարը չորս օրեր հիւրը եղաւ Ամեն. Պատրիարք Սըրբազան Հօր՝ որուն հետ քննարկեց իր ժամանման երեկոյնի իսկ:

Երուսաղէմ հասնելէ ետք, հազիւ քիչ մը հանգչած պանդոկին մէջ, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ Տիար Տատուրեան Ս. Աթոռ ժամանեց, ուր շատ հաճելի և յուզիչ քանի մը ժամեր անցուց: Նախ այցելեց Ս. Թարգմանչաց Երկրդ. Վարժարան, ուր, Տեսուչ Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ. Գարիկեանի առաջնորդութեամբ այցելեց Վարժարանին Մանկապարտէզի, Նախակրթարանի և Երկրորդական բաժինի գրեթէ բոլոր բաժինները, հետաքրքրուելով աշակերտներու առօրեայով և աւանդուած դասանիւթերով: Մեծաշարք բարերարը յուզումի պահեր ապրեցաւ, երբ առաջին անգամ ըլլալով հոն հանդիպեցաւ այն աշակերտներուն, որոնք «Տատուրեան սաներ» կը կոչուին, ի պատիւ իրեն: Ինչպէս ծանօթ է, Մեծ. Տիար Տատուր Տատուրեանի ձեռնարկութեամբ, հովանաւորութեամբ և նիւթական լայն աջակցութեամբ էր որ 1968ին Երուսաղէմի մէջ հաստատուեցաւ «Տատուրեան սաներ» անունով ճանչցուող դրութիւն մը, որուն շնորհիւ այդ թուականէն մինչև այսօր աւելի քան 250 հայ տղաք առիթ ունեցան դալու Երուսաղէմ և Պատրիարքարանիս կրթական գոյգ օճախներուն՝ Ս. Թարգմանչաց դպրոցին և ժառանգ. Վարժարանին ու Ընծաշարանին մէջ ստանալու հայեցի ամրահիմ կրթութիւն մը:

Ապա Տիար Տատուրեան հանդիպեցաւ ժառանգաւորաց Վարժարան, ինչպէս նաև Տպարան:

Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Ծ. Վարդապետի ընկերակցութեամբ, մեծաշարք հիւրը այցելեց նաև Ս. Երուսաղէմի Տաճար, ուր մանրամասնօրէն ծանօթացաւ տարիներէ ի վեր կատարուող նորոգութիւններուն, և մեծապէս խանդավառուեցաւ հայկական նորոգուած բաժիններուն չքեղութեամբ և զեղեցկութեամբ:

Տիար Տատուր Տատուրեան, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսի ընկերակցութեամբ այցելեց նաև Սիոն լեռան հայապատկան Ս. Փրկիչի վանքը, և ծանօթացաւ հոն ևս կատարուող շինարարութիւններուն:

Մեծայարդ րարերարը քանի մը տեսակցութիւններ ունեցաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր հետ, որոնց ընթացքին մասնաւորաբար շեշտեց անհրաժեշտութիւնն ու կարևորութիւնը մնայուն և անձեռնմխելի հիմնադրամի մը ըստեղծումին՝ որուն արդիւնքով ապահովուէին և ընդարձակուէին կրթական գործն ու «Տատուրեան սաներ»ու դրութիւնը:

Տիար Տատուրեան ուրախ առիթը ունեցաւ հաշելու իր այնքան սիրած «զաւակներ»ուն հետ Շարաֆ կէսօրին, ի ներկայութեան Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր, Վերատեսուչ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսի, միաբան հայրերու, ուսուցիչներու և ուսանողութեան: Յարգելի րարերարը իր հայրական խօսքին մէջ կոչ քրաւ հետաքրքրութեամբ դիմեց ունկնդրող սաներուն՝ լաւագոյն կերպով օգտուիլ Ս. Աթոռին կողմէ ընծայուած ուսանելու քացառիկ դիւրութիւններէն, և հետագային գործել ու ապրիլ իրրև հաւատացեալ և ազգանուէր Հայր:

Մեծապէս խանդավառուած երուսաղէմի մէջ իր տեսած կրթական ու շինարարական աշխատանքներէն, Ս. Աթոռի րարերար Մեծ. Տիար Տատուր Տատուրեան երկուշաբթի, 28 Ապրիլին հրաժեշտ առաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրէն և դէպի Միացեալ Նահանգներ մեկնեցաւ Պեն կուրիօն օդակայանէն:

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

176. ՄԻԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.
Հարկ է նկատել թէ միաւորութիւնը ի միութիւն՝ երկու է: Արդ, միաւորութիւնը կրնայ ըլլալ նախ փոխարկութեամբ, երբ երկու միաւորեալներէն մին կը կորսնցնէ իր էութիւնը և սպառելով միաւորութեան մէջ՝ ամբողջովին միաին կը փոխարկուի: Ու այսպէս է կաթիլին՝ ծովուն հետ միաւորութիւնը:

Երկրորդ՝ միաւորութիւնը կրնայ լինիլ չփոթումով, երբ երկու միաւորեալները իրարու հետ կը փոփոխուին ու երկուքէն յառաջ կու գայ երկու միաւորեալներէն տարբեր երրորդ մը: Այդպէս է քուրին՝ գինիին հետ միաւորութիւնը:

Միաւորութիւն կրնայ լինիլ նաև բաղկացութեամբ, երբ իրարու քով եկած տարրերը կը հաւաքուին և կը կազմեն ուրիշ բան մը, բայց առանց իրենք փոփոխութիւն կրելու և առանց իրարու վրայ ներգործելու: Այդպէս է թերթերու և դիւբին միաւորութիւնը: Բնութեան մէջ շատ են այս կարգի օրինակները, որոնք միշտ կազմողական զօրութեամբ կը միաւորուին իրարու:

Ունինք տակաւին միաւորութեան շատ ուրիշ կերպեր՝ խառնումով, բարդութեամբ, բաղադրութեամբ, սակայն ասոնք զանազան տեսակներ չէ որ կը կազմեն, այլ նախասացեալ միաւորութիւններուն կը վերածուին, կամ զոնէ անոնց ստորաբաժանումները կը կազմեն:

Նմանապէս, միաւորութիւնը կրնայ լինիլ պարզ և սոսի միութեամբ, երբ միաւորները կը կազմեն բան մը՝ առանց սակայն փոխարկուելու, ոչ ալ չփոթուելու. անոնք առանց ներգործութեան ալ չեն մնար, այլ այնպէս կը միաւորուին որ երկուքը կատարեալ մէկ

ըլլան, առանց կորսնցնելու իրենց սեփական յատկութիւնները: Այսպիսի միաւորութեան օրինակը ունինք բնութեան մէջ, ուր նիւթեղէնը և հոգեղէնը այնպէս կը միաւորուին՝ որ կարծէք թէ իսկապէս և կատարելապէս մէկ անձ և մէկ բնութիւն լինին, առանց որ ո՛չ հոգեղէնը կորսնցնէ իր բնութիւնը, ոչ ալ նիւթեղէնը՝ իրը:

Միաւորութեան այս տեսակները չեն կըրնար պատշաճիլ տատուածութեան՝ ընդ մարդկութեան միաւորութեան, որովհետեւ փոխակերպումը և չփոթումը ի դէպ կու գան Եւտիքեսի բացատրութեան, իսկ բաղկացութիւնը կը նմանի Նեստորի բնակապետութեան: Կը մնայ ուրեմն մեր միտքը պարզել տարբեր տեսակով մը, ուր արդարեւ օրինակը այնչափ մերձաւորութեամբ կը բացատրէ ճշմարտութիւնը, որչափ որ կարելի է սահմանաւորով մեկնել անսահմանը:

177. ՄԵԿ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԸՍԵԼ.
Հարկ է խօսիլ նաև մէկ և երկու, կամ միութիւն և երկուութիւն բառերուն վրայ և ու: Բոլոր բառերուն կիրառութիւնը շատ կը տարբերի իրաց տրամաբանական կարգէն և իրական կարգին մէջ: Իրաց տրամաբանական կարգին մէջ ամենապարզ է ակներև ալ, ու աւելի՛ ամենապարզ գաղափարները բանականութեան զօրութեամբ կրնանք բաժնել իրենց կազմիչ տարրերուն ու թուել իսկ տարրերը. այլ իրաց իրական կարգին մէջ այն ատեն միայն կրնանք ըսել երկու, երբ կ'ունենանք երկուք՝ որոնք տարբեր գոյութիւն ունին և գոյութեան մէջ ալ տարբեր բնութիւն, և տարբերաւ գործողութեանց սկիզբն են. այնպէս որ մէկ գործը մէկուն ըլլայ և միւսը՝ միւսին, ու եթէ երեք գործին լծակցութեամբ

դատունին դոնէ գործեր գորս մին ընէ կամ կրէ և միւսը մասնակցութիւն չունենայ ատոր մէջ:

Արդ, երբ երկուքը զատ զատ կը պահեն իրենց գործողութիւնները, այնպէս որ մէկը կարենայ բաժնուիլ միւսին ըրածէն, այն ատեն կրնանք ըսել թէ երկուք են. իսկ եթէ այնպէս ըլլայ միաւորութիւնը, որ միշտ և մէջն բանի մէջ մէկուն գործը հաղորդութեան մէջ ըլլայ միւսին հետ, այն ատեն այլևս չենք կրնար ըսել թէ երկուք են, թէ և կրնանք ըսել թէ երկուքէ մի են:

Այս կանոնին զօրութեամբ է որ մենք մարդոս չենք բաժնէր երկու բնութեան, թէպէտ կ'ըսենք թէ երկու բնութենէ է և զանազան գործողութիւններ կ'ընէ՝ առանց ստանալու և ջնջելու երկուքին հաղորդութիւնը:

178. ՔԱՂԿԵԴՈՒՆԻԿՆԵՐԸ. Այս կանխաբանական տեղեկութիւնները տալէ վերջ կը մնայ որչա՛ն թէ ինչպէ՞ս եղած է միաւորութիւնը Քրիստոսի մէջ, և ի՞նչ է միաւորեալը. ա՞ն՞ձ թէ բնութիւն: Օրթոտոքս և Կաթոլիկ Եկեղեցիները կ'ըսեն թէ միաւորութիւնը անձին մէջ է որ կատարուեցաւ և ոչ թէ բնութեան. իսկ մենք կ'ըսենք թէ միաւորութիւնը կատարուեցաւ անձին և բնութեան մէջ միանգամայն:

Մեր տուած բացատրութիւններէն վերջ, այլևս հնար չէ մեզի վերադրել ոչ այն կարծիքը թէ մարդկութիւնը աստուածութեան փոխարկուած է, ոչ ալ այն թէ մարդկութիւնը և աստուածութիւնը չփոթուած են իրարու հետ և երրորդ մը եղած: Այդ մօլոր իմացուածը երբեմն կը տրուի «Աստուածամարդ» բառին, զոր մենք գործածած ատեն զգացուցինք թէ ուղիղ իմաստին համեմատ կ'առնենք զայն, այսինքն իբրև Աստուած և մարդ միաւորեալ և ոչ թէ իբրև Աստուած և մարդ փոխարկուած ու չփոթուած:

Նոյն ուղիղ և անուղիղ իմացուածները կը տրուին խառնու՛մ բառին, զոր ոմանք կ'իմանան իբրև չփոթեալ միաւորութիւն, և ուրիշներ՝ իբրև անչփոթ միաւորութիւն. սակայն մեր կրօնական գրականութեան մէջ գրեթէ միշտ մերժին իմաստով ի կիբ առնուած է Քրիստոսի վրայ և կը հասկցուի միաւորութիւն առանց չփոթման. այս պատճառաւ ու-

ղիղ է նաև «Աստուածախառն» բառին իմաստը, որովհետև անով ոչ թէ չփոթութիւն կը հասկնանք, ալ ձեռք խառնումն սքանչելի» որ է միաւորութիւն պարզ, բնուած նաև միութիւն:

179. ՔԱՂԿԵԴՈՒՆԻԿ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ԳԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. Արդ, անոնք որ Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւններ կան կ'ըսեն և միաւորութիւնը անձնաւորութեան մէջ կը դնեն և ոչ թէ բնութեան մէջ, պարտին պարզաբանել թէ ո՞ր բնութիւնն է որ առանց անձնաւորութեան կը մնայ Քրիստոսի մէջ: Եթէ տրամաբանական տեսակէտէ խօսին և ամբողջական աստուածութիւնը և ամբողջական մարդկութիւնը ուղեն իմանալ, այն ատեն պէտք է ընդունին թէ ինչպէս աստուածութիւնը ունի իր բնութիւնը և իր կատարեալ բանական ենթակայութիւնը, նոյնպէս և մարդկութիւնը ունի բանական ենթակայութիւնը, որովհետև ունի մարմին, հոգի և միտ. և ինչպէս չեն խղճիք ըսել թէ Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւններ կան, նոյնպէս և պէտք չէ խղճին ըսելու թէ երկու անձինք կան ի Քրիստոս: Իսկ եթէ ըսեն թէ անձը մի է որովհետև չկայ մարդկային ենթակայութիւն, այն ատեն պիտի նմանին Ապոլինարի, որ ուրացաւ բանական հոգին Քրիստոսի մէջ և դրաւ միայն կենսական հոգին:

Դարձեալ, պէտք պիտի ըլլայ բացատրել թէ ուրիշ՞ է գործողութեան սկիզբը Քրիստոսի մէջ, ենթակայութենէ՞ն թէ բնութենէն: Ընկալեալ էարանական բացատրութեանց համեմատ, գործողութեանց սկիզբը բնութիւն կ'ըսուի եթէ երկու բնութիւններ կան. ապա ուրեմն գործողութեանց ևս երկու սկիզբներ պէտք է լինին Քրիստոսի մէջ, ու երկու բնութիւններէ սկսած գործողութիւնները զատուցեալ են Քրիստոսի մէջ իբրև երկու ակերէ բխած ջուրեր, որոնք անկախաբար յառաջ խաղալէ վերջ իրարու կը խառնուին ջրախառնուածքին մէջ՝ որ է անձնաւորութիւնը: Արդ, եթէ Քրիստոսի մէջ երկու սկիզբներ կան գործողութեան, ապա ուրեմն երկու գործողներ կան, ու եթէ երկու գործողներ՝ ապա ուրեմն և երկու Քրիստոսներ, որ է նկատարական բաժանում:

Արդ, խօսելով ոչ թէ տրամաբանական

այլ իրականութեան տեսակէտէն, եթէ Քրիստոսի մէջ զատ զատ երկու բնութիւններ կան, և միաւորութիւնը եղած է անձնաւորութեան մէջ, ասիկա քիչ մը միայն կամ բառացի կը տարբերի նեստորէն, բայց ըստ իմաստին կը տանի մարդ Քրիստոս-Աստուած բաժանման միեւնոյն կէտին, զոր չընդունիր Ուղղափառ Եկեղեցին:

Դարձեալ, իրապէս զատուցեալ բնութիւններ ընդունելը իրաց իրական կարգին մէջ՝ կը պահանջէ անհրաժեշտաբար որ Քրիստոսի մարդկային բնութիւնը իր գոյութեան մէջ գոյաւոր եղած ըլլայ՝ Քրիստոսի աստուածային բնութեան հետ ենթակայութեան միաւորութեան հասնելէ առաջ. ու այս առիթով ևս պէտք է ճշմարտութիւն Քրիստոսի մարդկութեան գոյաւորութիւնը՝ Աստուծոյ բանին հետ միաւորուելէ առաջ: Սակայն այս ալ հակառակ է Ուղղափառ վարդապետութեան, որ կը սորվեցնէ թէ Բանը մարդացաւ կամ միաւորուեցաւ մարդկային բնութեան հետ, և թէ Քրիստոսի մարդկութիւն չկար՝ իրր լոկ մարդ-Քրիստոս միաւորութենէն առաջ: Ուրեմն և միաւորութիւնը կատարուած է բնութեանց մէջ, և ոչ թէ զատուցեալ բնութիւնները միաւորուեցան ենթակայութեան մէջ:

180. ՆՈՐԷՆ ՄԵՐ ԴԱԻԱՆՈՒԹԻԻՆԸ. Ուրեմն իրաւամբ թէ՛ փիլիսոփայական և թէ աստուածաբանական ճշմարտութեամբ, մեր Եկեղեցին կը խորշի երկու բնութիւններ ըսելէ Քրիստոսի մէջ, այլ Մեծն Կիւրդի և ուրիշ ուղղափառ հայերու հետ կը դառնան թէ «մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ», և կը հաւանի ըսել թէ Քրիստոսի մէջ կայ «միաւորութիւն յերկուց բնութեանց», կամ, ինչպէս մեր հանգանակը կ'ըսէ, «միաւորեալ մի բնութիւն»:

Բայց եթէ պնդեն ըսելով թէ երկու բնութիւն կ'ըսեն Եւտիքեսի դէմ, որպէսզի չկարծուի թէ փոխարկուած կամ չփոթմամբ միութիւն կ'ընդունին երկու բնութեանց, կը պատասխանենք թէ պէտք չէ որ մոլորութեան մը կասկածը հրաւիրենք: Աւելի դիւրին, պարզ և յստակ է ժխտել նոյնինքն Եւտիքեսի բացատրութիւնը «անչիոթ և անայլայլի» կամ «անիսուն» բառերով, քան թէ կարծել թէ մէկ Քրիստոսը կը բաժնենք երկուքի անոր մէջ ճանհնալով գործողութեանց երկու գա-

տուցեալ իրական սկզբունքները: Զգուշաւորութիւնը աւելի մեծ պէտք է լինի հոն ուր գայթակղութիւնը դիւրին է, իսկ մարդկութիւնը աստուածութեան հետ չփոթելու և փոխակերպութեամբ կամ ալլայլումով երբորդ բնութիւն մը կերպարանելու ճիգը այնքան արտաոք է և հակառակ՝ ողջմտութեան և տրամաբանութեան:

181. ԼԵՒՈՆԻ ՏՈՄԱՐԸ. Իսկ հակառակ կողմէն վտանգը այնքան մեծ է, որքան յայտնի է որ ոտնաքայլ մը միայն կը բաժնէ երկու բնութեանց Բանը երկու անձնաւորութեանց Բանէն: Ու ասիկա յայտնի է Լեւոնի Տոմարի հետեւալ խօսքերէն.

«Քանզի թէպէտ ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս մի անձն է Աստուծոյ և մարդոյ, այլ՝ այլ է այն, որով երկոցունցն ևս հասարակ են անարգանքն, և այլ է այն՝ որով հասարակ են փառքն». և դարձեալ. «Զի երկոքին կերպարանքն գործեն հաղորդութեամբ միեւնոյն զայն որ ինչ իւրն է, այսինքն Բանն գործէ զոր Բանին է, և մարմինն կատարէ զոր միեւնոյն է». և դարձեալ. «Որպէսզի որ մերոց դարձանաց ի դէպ էր միեւնոյն միջնորդն Աստուծոյ և մարդկան մարդն Յիսուս Քրիստոս կարող լիցի մեռանիւ միոյն և մի լիցի կարող մեռանել միւսոյն»:

Այս բացատրութիւնները Քաղկեդոնի Ժողովին մէջ երկուանքի տեղի տուին և միայն Լեւոնի պատուիրակներուն ճարտար դարձրածքներովը և Մարկիանոսի սաստովը կարող եղան քողարկել խօսքը, իմաստը տրամաբանական տեսակէտի տանելով, մինչդեռ դաւանութիւնը իրաց իրական կարգին պէտք էր պատկանէր:

Արդ, եթէ երկմտութիւններ կան մեր բացատրութիւններուն մէջ, վասնզի չկայ մարդկային ասացուած մը զոր հնար չըլլայ դէպի չարը ծածծուել, և որովհետեւ միւս կողմէ չունինք աստուածային խորհուրդներու յատուկ բառարան, և սովորական ասացուածքները պարտաւոր ենք գործածել, և սակայն յայտնի և բացայայտ է թէ աւելի հեռու է իրաց իրական կարգի ուղիղ բացատրութենէն Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւններ ըսելը, քան թէ ըսել՝ «մի բնութիւն Բանին մարդացելոյ» և կամ «մի յերկուց անչիոթ» և կամ «միաւորեալ մի բնութիւն»:

Առ հասարակ, Երբորդութեան և մարդկութեան խնդիրներուն մէջ, որոնցմով կը դաւանինք «մի Աստուած յերիս անձինս» և «մի Քրիստոս յերկուց բնութեանց», Եկեղեցին ուղղագոյն կը համարի ըսել «մի յերիս» և «մի յերկուց», քան թէ ըսել «մի և երեք» և «մի և երկուք»:

182. ՄԵՐ ՎԱՐԴԱՊԱՍԵՏՈՒԹԻՒՆԸ. Իսկ թէ ճշգրտիւ ա՛յդ է մեր Ուղղափառ Եկեղեցիին վարդապետութիւնը, այդ յայտնապէս կը տեսնուի մեր կորովամիտ վարդապետներուն մօտ, որոնք ծաղկեցան զանազան ժամանակներու մէջ, մանաւանդ երբ Քաղկեդոնական և բնութեանական խնդիրներ արժարժուեցան ուղղափառ և օտարադաւան համազդիներուն մէջ: Այդախոյններէն եղան առաւելապէս Ներսէս Շնորհալի և Գրիգոր Տաթևացի, ինչպէս նաև Յակոբ Նալեան պատրիարք:

Բաւական է կարգաւ հատուածներ՝ ի Քրիստոս երկու բնութեանց խնդրոյն վրայ Շնորհալիի գրած «Գիր հաւատոյ խոստովանութեան ի խնդրոյ Մանուէլի Ալէքսի, և ի սահմանն հաւատոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» (տպ. Երուսաղէմ, էջ 96, 102, 124), նոյնպէս և Տաթևացիի «Հարցմանց զիրք»ին մէջ է. Գլուխին 2. և ԺԴ. պարկնբեր, և Նալեանի «Վէճ հաւատոյ»ին մէջ Գ. և Դ. Գրութիւնները:

183. ՄԻԱԿԱՄԵԱՅԹ. Քրիստոսի անձին և բնութեան մասին եղած խօսքերը կը տարածուին Քրիստոսի մէջ եղած կամեցողութեան և ներգործութեան վրայ և ասպարէզ կը բանան համանման խնդիրներու, որոնք երեցան Յոյներու և Լատիններու Եկեղեցիներուն մէջ՝ է դարուն, Միակամեայց յուզումներով:

Որովհետեւ շատեր եղան այդ խնդիրներուն պետքը ու զրեթէ կայսերական աշխարհներու բոլոր հայրապետներ ի սկզբան յարեցան այդ վարդապետութեան, ինչպէս Կիւրեղ Աղեքսանդրացի, Սերգիոս Կ. Պոլսեցի, Հոնորիոս Հռոմայեցի, այս պատճառաւ սովորութիւն չեղաւ մէկու մը անունով կոչել այդ վարդապետութիւնը: Ան կոչուեցաւ խնդրին անունով:

Եւտիքեան միաբաններուն և այս միակամեաններուն մէջ նմանութիւնը կոչման ձե-

ւին տեսակէտով է և ոչ թէ վարդապետութեան: Որովհետեւ, ինչպէս Եւտիքեանի մի բռնութիւնը չփոխութեան վրայ չիմնուած էր և ոչ թէ պարզ միաւորութեան, նոյնպէս և միակամեաններուն մէկ կամք ըսելը կը հաստատուէր մարդկային կամքի ուրացութեան վրայ, զայն ընկզմած կամ կորսուած համարելով աստուածային կամքին մէջ: Կամքին պէս կ'իմանային ներգործութիւններն ալ Քրիստոսի մէջ, ոչ միայն գործող ենթակային մէջ, այլև գործողութեան վերջին եզրին մէջ, չփոխելով բնութիւնները: Արդարեւ այսպիսի զանազանութեանց մէջ որոնք կը գլին կ'անցնին մարդկային մտքի կարողութիւնը, դժուարին է մեր սովորական բժրոնումներուն հետ համեմատուող կարողութիւններ կազմել: Սակայն պէտք է խորշիլ այն դրութիւններէն որոնք որեւիցէ եղանակաւ կրնան ընդհարիլ Քրիստոսական խորհուրդներու չիմնական սկզբունքներուն հետ:

Արդարեւ վտանգաւոր է մէկ Քրիստոսը երկուքի բաժնելը որեւիցէ երկուութեամբ, բայց անտեղի է նաև աստուածութիւնը և մարդկութիւնը իրենց վերացական առումին մէջ խառնել կամ բարդել կամ յօդակապել իրարու հետ: Այդ երկու ծայրերուն միջակէտէն կ'ընթանայ մեր Ուղղափառ Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը և միաւորեալ միութեան մէջ կը հաստատէ բոլոր տնօրինական խորհուրդներուն բացատրութիւնը:

184. ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՏԻՒՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ. Միակամեաններուն անունն ու խնդիրը զրեթէ անծանօթ մնացած է մեր մէջ, որովհետեւ Քաղկեդոնիկ նրբութեանց կանխագոյն մերժումը և Եփեսոսեան դաւանութեամբ բացայայտ դատապարտութիւնը տեղի չէր տար նոր յուզումներու. մինչ Միակամեաններու խնդիրը, ինչպէս կը վկայեն բոլոր ողջմիտ խորհողները, կէտ նպատակի ունէր սրբազրի Քաղկեդոնական կարծիքները և Եփեսոսի նախկին ու պարզ հաւատքին դառնալ:

Քրիստոսի մէջ մէկ կամք ընդունողները անոնք էին որ Քաղկեդոնի համեմատ երկու բնութիւն կը դաւանէին, և զոնէ կամքին ու գործողութեան միութեամբ կը կարծէին բուժել բնութեանց բաժանումը: Բայց հոս ալ չփոխումի կէտը մտաւ Եւտիքեան խորքէն, և

դարձեալ յուղուեցաւ կայսերական սահմաններու քրիստոնէական աշխարհը, մինչև որ կրցան վերջ ի վերջոյ Հռոմէականները յաղթել Լեոնի Տոմարին՝ բաժանական սկզբունքով: Եւ Ազաթան Հռոմի հայրապետը իր կողմը դրաւ եց կայսրը, որ հարաւային բռնութեանց քաղաքական մտանդներուն պատճառաւ յոյսը դրած էր արեւմտեայց վրայ: Ու 680ին Կոստանդին Պողոնատոս կայսեր հրամանաւ Կ. Պոլիս դումարուած ժողովին վճիռը հաստատեց Քրիստոսի մէջ երկու կամք և երկու ներգործութիւն ըսել, ինչպէս Քաղկեդոնի ժողովը 229 տարիներ առաջ վճռած էր երկու բնութիւն ըսել:

Այստեղ, խնդրին ուղիղ հասկացողութեան համար, հարկ է կամքին մէջ զանազանել կարողութիւնը գործողութեանէն, և կամքին գոր-

ծողութեան մէջ տարբերել իրարմէ իբրեւ բռնական հոգեբանական նկատուած երեւոյթները և դատողութեան իբրեւ ազատ արդիւնք նկատուած գործողութիւնները:

Վերոյիշեալ վճիռին մէջ յաճախ յեղյեղուեցաւ զօրութիւն (energia) բառը, որ Յունաց և Լատինաց համար աւելի կամքին կը պատշաճի: Երկու կամք ըսողները հակառակորդներուն խօսքերուն մէջ մարդկային կամեցողական զօրութեան կորուստը կ'ենթադրէին, իսկ միութեան մասին պնդողները կ'ըսէին թէ հակառակորդները երկու ազատ և անկախ զօրութիւններ կը քարոզեն, որով և երկու Քրիստոսներ՝ առանձնակի գործողն ու կրողը՝ նեստորի հասկացողութեան համեմատ:

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԲԵՊՍ . ՕՐՄԱՆԵԱՆ

(Շար. 19)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԿԱՆԱՅԻ ԶԱՐՍԱՆԻՔԸ

Յովհաննու Աւետարանը կը պատմէ թէ Յիսուս, իր մկրտութենէն և քառասնօրեայ տաղաշարութեան շրջանէն ետք, իր առաքելութեան սկսաւ Գալիլիոյ Կանա գիւղաքաղաքին մէջ կատարած հրաշագործութեամբ:

Հարսանիքի մը հրաւիրուած էին Ս. Կոյնն ու իր Միածինը: Եւ, Արեւելքի մէջ ընդհանրացած սովորութեան համաձայն, գինին էր ամենէն շատ փնտուռածը խրախճանքի պահուն, իրրեւ քիմքերը անուշցնող ու հարսնեւորները երանութեամբ արբեցնող գերազանց ըմպելին:

Բայց յանկարծ յայտնի եղաւ որ գինին սպառած էր: Սիալ տնտեսութիւն մը թէ հրաւիրեալներու թիւին արտակարգ յաւելումը պատճառ եղած էր այդ սպառումին: Աւետարանները ժլատ են այդ կարգի մանրամասնութիւններու հաղորդումին մէջ, որոնք արդէն ոչինչ կը պակսեցնեն սոսկին թելադրականութենէն:

Ճարահատ, Տիրամայրը կը գիմէ Յիսուսի, գիտակ՝ անոր աստուածային զօրութեամբ ունեցած հրաշագործելու կարողութեան:

Քրիստոս խնդրեց կը գործէ հրաշքը: Ու ջուրը կը վերածուի գինիի: Աւելի անուշահամ՝ քան մինչ այդ մատուցուածը:

Ի՞նչ բարոյական դասեր կը պարունակէ Աւետարանին անդրանիկ հրաշագործութեան այս դրուագը:

Ա. — Նախ՝ հոն բացորոշ կը յայտնուի Քրիստոսի աստուածութիւնը: Աստուածային բնութիւնը Քրիստոսի: Հին և Նոր Ուխտերու մէջ մենք կը հանդիպինք սուրբերու, նահապետներու և մարգարէներու, որոնք կատարած են հրաշագործութիւններ: Տարբերութիւնը հոն է սակայն որ մինչ այս վերջինները այդ հրաշագործութիւնները կատարելու համար կարիքը զգացած են միշտ աղօթքի, երբեմն ալ ծոմապահութեան կամ ճգնակեցութեան, վերջապէս՝ գիմելու հրաշքին հեղինակ՝ աստուածային զօրութեան, Քրիստոս թափափաքեալ կատարեց հրաշքը իր խնդրանքի մէջ (իրրեւ աստուածային բնութեան) գլխունով զօրութեամբ:

Բ. — Ներկայ ըլլալով հարսանիքին և մասնակցելով հարսնեւորներու ուրախութեան, Քրիստոս արդարացումը կու տայ մեր ալ աշխարհիկ հաճոյքներու մասնակցութեան:

Կարգ մը կրօնքներու մէջ, անհատ մը արդար կամ կատարեալ նկատուելու համար պէտք է ենթարկուի ինքնազրկումի, հեռու մնալով աշխարհիկ տօնախմբութիւններէ ու խնճոյքներէ և հետեւելով ճգնողական կամ անապատական կենցաղի: Հոգեւոր ճամբարութիւններով տեսալէս մտադրաւորած՝

դանց պէտք է ընէ աշխարհէն եկած ամէն բարիք ու աշխարհիկ արժէքներով պայմանաւոր ամէն երջանկութիւն :

Քրիստոս սակայն մասնակցելով հարսանիքին, ցոյց տուաւ թէ քրիստոնէութիւնը հակառակ չէ անմեղ հաճոյքներու և թէ ուրիշներու ուրախութեան մասնակցից ըլլալը ուրիշներու միշտին մասնակցից ըլլալու հաւասար եթէ ոչ առաքինութիւն մը՝ դէթ բնական երեոյթ մըն է, ո՛չ մէկ կերպով հակասող բարեպաշտական կենցաղի :

Գ. — Տիրամօր Թախանձանքը իր Միածին Որդիին, երևան կը բերէ այլասիրութեան, իրերօգնութեան վսեմ զգացումը Ս. Կոյսին մօտ : Մեղմէ քանինն՝ իրենց ականջներն ու քսակները կը խցեն մուրացիկի մը աղերսախառն պաղատանքներուն դէմ : Քանինն՝ իրենց «աւելցուք» էն փշրանք մը հանել կը զլանան կեանքէն ու բախտէն զարնուած ողորմելի արարածներուն : Քանինն՝ իրենց ձեռքէն եկած բարիքը կը զլանան՝ կարօտեալի մը բանաւոր մէկ խնդրանքին զոհացում տալու, ուրիշներու կարիքին զոհացումին օժանդակած ըլլալու անանձնական հաճոյքէն զրկելով նաև իրենք զիրենք : Մինչդեռ մեր պարտականութիւնն է, Ս. Կոյսի օրինակին հետեւելով, առանց սպասելու որ օղութեան կարիքը զգացող անհատը կամ կաղմակերպութիւնը մեզի դիմէ, նրկատի առնել այդ կարիքը և ինքնամատոյց յօժարութեամբ ընդատաջ երթալ մեր միջոցներուն ներած չափով զոհացում տալու մեր նմաններու պէտքերուն :

Քրիստոսի այս առաջին հրաշագործութիւնը նկարագրուած է միայն Յովհաննու Աւետարանին մէջ : Սակայն իր պարունակած բարոյական այս դասերով ան նուազ կարևոր չէ Քրիստոսի միւս հրաշագործութիւններէն և առականքէն, որոնք բոլորը միասին կը կազմեն ներդաշնակ ամբողջութիւն մը, որոնցմէ մէկուն պակասը՝ զղալի բաց մը կը թողու քրիստոնէական կրօնի բարոյականը կազմող ընդհանուր դրութեան մէջ :

Հրաշքները յատուկ են բոլոր կրօնքներուն : Կրօնքի բոլոր հիմնադիրները կատարած են հրաշքներ և անոնց հետևորդները հաւատացած են հրաշքներու զօրութեան : Բայց քրիստոնէութիւնն է միայն որ հազցուցած է հրաշքին իր միատեք թելադրականութիւնը, երևութական հրաշքներէն ետք ու վեր՝ հաւատալով նաև իւրաքանչիւր անհատի հոգեկան աշխարհին մէջ իրադործելի հրաշքներուն, որոնցմով յեղաշրջուած է կենցաղը անհատներու և հաւաքականութիւններու, և որոնցմով Սողոմոն փոխակերպուած են քրիստոնէութեան մեծ ջատագով Պօղոս Առաքեալներու :

Ձանանք մենք ալ օգտուիլ հրաշքներու թելադրականութենէն :

ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՅԱՆԳԻՍ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ինչպէս Սփիւռքի բոլոր գաղութներուն, Երուսաղէմի մէջ ևս Ապրիլեան Եղեռնի վաթսուներեակի նշումը հանդիսացաւ յուզումի օր մը, երբ Իսրայէլի հայ գաղութը անխտիր իր յարգանքը յայտնեց Առաջին Մեծ Պատերազմի ընթացքին զոհուած աւելի քան մէկ միլիոն հայերու յիշատակին:

Հինգշաբթի, 24 Ապրիլ 1975, Երուսաղէմի և այլ քաղաքներու հայկական խանութները փակ էին ի յարգանս Ապրիլեան Եղեռնին, և զրեթէ ամէն հայտրդի, ո՛ր յարանուանութեան ալ պատկանէր, առատունէ լեցուցած էր Ս. Յակոբեանց Տաճարը, դաւիթն ու չրջակայ անցքերը, ներկայ ըլլալու յիշատակի Սուրբ Պատարագին, զոր մատոյց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեան: Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հայրը ներկայ էր պատարագի ամբողջ ընթացքին, ինչպէս նաև Երուսաղէմի կրօնական համայնքներու ներկայացուցիչները և այլ անձնաւորութիւններ:

Հայ միութիւններու պատկանող հարիւրաւոր արիւնք և արենոյններ կը հսկէին ընդհանուր կարգապահութեան, մինչ դաւիթը, Երուսաղէմի հայկական հինգ կաթմակերպութիւններէն նշանակուած մարմին մը Ապրիլեան Եղեռնի վաթսուներեակը յիշատակող կրօնականներ կը բաժնէր ներկաներուն:

Հանդիսաւոր Ս. Պատարագի ընթացքին քարոզեց պատարագիչ Սրբազանը նախ անդլերէն և ապա հայերէն լեզուներով, և հրաւիրեց ներկաները միանալ և տէր կաղնիլ աջն բոլորին՝ ինչ որ սուրբ էր և անկասկելի դանձ մեր նահատակներուն համար — Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին, մեր դարաւոր մը շակոյթը, աւանդութիւններն ու բարքերը, մեր լեզուն և դպրոցը:

Կատարուած հանդիսաւոր հոգեհանդիստէն ետք, Միաբանութիւնն ու Ժողովուրդը, նախագահութեամբ Ամեն. Պատրիարք Ս. Զօր և առաջնորդութեամբ հայ արի-արենոյններուն, թափօրական դնացքով և հանգստեան շարականներու երգեցողութեամբ ուղղուեցան դէպի Սիոն լեռան վրայ գտնուող Ս. Փրկիչ սպառնին գերեզմանատունը, ուր խմբուեցան Արարայի հերոսներու յուշարձանին առջև և ուր ղետեղուեցան մեծ թիւով փառաւոր ծաղկեպսակներ:

Ապա, Երուսաղէմի հայ միութիւններուն կողմէ խօսք առաւ Պրն. Յակոբ Տէմիրճեան, որ վերլուծեց հայուն նկարագիրը, կոչ բրաւ հաւատարիմ մընալ մեր ցեղային առաքինութիւններուն և աշխատիլ հայ Ժողովուրդի բարօրութեան համար:

Երեկոյեան Ժամը Տին, Հ. Ե. Միութեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հայկական միութիւններուն կողմէ կաթմակերպուած յուշահանդէս մը, որուն նախագահեց Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, և որուն ներկայ եղաւ խումբ բազմութիւն մը:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Այրիկեան Եղեռնի վարսումամեակին առիթով, Ս. Արսոռյոս Պատրիարքարանք ստացած է հետևեալ արշտօնական հեռագիրները .—

Հայոց Ամեն . Պատրիարքին և

Հայ Համայնքին

Կը խնդրեմ որ բնդունիք մեր անկեղծ զգացումներն ու մասնակցութիւնը Հայ Համայնքի վիշտին, ի յիշատակ այն մեծ ողբերգութեան՝ որ էր Հայութեան մեծ մասին բնաջնջումը։ Հայկական ողբերգութեան հանդէպ լուսութիւնը և զայն կանխելու անկարողութիւնը առաջնորդեցին ուրիշ շարք մը ոճիրներու, ինչպէս Եւրոպայի մէջ վեց միլիոն Հրեաներու բնաջնջման, ու մինչև այսօր փոքրամասնութիւններու և փոքր ժողովուրդներու հանդէպ շարունակուող դաժանութիւններուն և բնաջնջումին։ Հայութեան բախտակից Հրեայ ժողովուրդը միշտ օգնութեան ձեռք պիտի կարկառէ՝ Հայ ժողովուրդի և անոր դարաւոր մշակոյթի վերականգնումին։

ՏՔԹ. ԶԵՐԱՀ ՎԱՐՀԱՖԹԻԿ

նախկին Նախարար և ներկայիս
անդամ Խորայէլի Խորհրդարանին

Ն. Ամենապատուութիւն

Եղիշէ Արքեպս . Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Զեղի և Զեր եղբայրներուն հետ ենք՝ Զեր ժողովուրդին բաժին ինկած ահաւոր սարսափներու յիշատակի այս օրը։

ՆԵԹԱՆԵԼ ԼՕԲԶ

Խորայէլի Խորհրդարանի Ընդհանուր
Քարտուղար

2 Մայիս 1975

Գերաշնորհ

Տ. Շահէ Արքեպս . Աճէմեան

Հայոց Պատրիարքարան

Երուսաղէմ

Գերաշնորհ Սրբազան,

Ինձի պարտականութիւն տրուած է հաղորդելու Զեղի, թէ Երուսաղէմի Քաղաքային Խորհուրդը իր վերջին նիստին Հայ ժողովուրդին հետ իր համակամութիւնն ու համակրանքը արտայայտեց՝ հայկական ցեղասպանութեան վախճումամեակին առիթով։ Քաղաքային Խորհուրդը միաձայնութեամբ որդեգրեց Քաղաքապետ Վսեմ . Քուլէքի հեռագրին պարունակութիւնը՝ ուղղուած Ն. Ամեն . Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքին։ Ահաւասիկ այդ հեռագիրը։

Ն . Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս . Տէրտէրեան
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սարսափելի յիշատակներու այս տխուր օրը , Ձեր ժողովուրդի տառապանքներուն համար , արտօնեցէք որ Ձերդ Ամենապատուութեան արտայայտեմ մեր ալ մասնակցութեան զգացումները՝ յանուն Երուսաղէմի բնակիչներուն և մասնաւորաբար Հրեաներուն՝ որոնց ճակատագիրը յաճախ այնքա՛ն նմանեցաւ Հայերու բախտին :

Յուսանք որ Ձեր և իմ ժողովուրդներու տառապանքները անցեալին միայն պատկանին և երբե՛ք չկրկնուին :

Խոնարհաբար Ձերդ ,
ԹԷՏԻ ՔՈՒԼԷՔ
Քաղաքացետ Երուսաղէմի

Ապա Քաղաքային Խորհուրդի բոլոր անդամները մէկ վայրկեան լռութեամբ Հայ նահատակներու յիշատակը յարգեցին :

Անկեղծօրէն Ձերդ ,
ԹԱՄԱՐ ԿՈՒԱՆ
Արտաքին գործերու օգնական
Վսեմ . Քաղաքացետի

Ն . Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս . Տէրտէրեան
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Կը ցաւ իմ որ Ապրիլեան յիշատակի պատարագին ներկայ պիտի չկարենամ գտնուիլ՝ չնախատեսուած կարևոր գործի մը պատճառաւ :

Կը խնդրեմ որ ընդունիք համակրանքի անկեղծ զգացումներս Ձեր և Ձեր համայնքին համար :

ՄԻՔԱՅԷԼ ՔԼԱՅՆ
Փոխ-Տնօրէն Քրիստոնեայ համայնքներու
բաժինի
Կրօնից Նախարարութիւն

Ն . Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս . Տէրտէրեան
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Հայկական ցեղասպանութեան վաթսուամեակի տխուր առիթով , երբ մէկուկէս միլիոն Հայեր ընա՛ջնջուեցան , մենք , կեթիթներու բարթիզաններս և կոռուողներս , հակա-նացի կոռուողներս և նացի ճամբարներու բանտարկեալները՝ ուր մեր մէկ-երրորդը ընա՛ջնջուեցաւ երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմի ընթացքին , կը փափաքինք բոլոր ժողովուրդներուն մաղթել երկար կեանք , խաղաղութիւն և բարի դրացնութիւն :

ԿՕՏՖՐԻՏ ԲՕԼԹԻՄ
յանուն հակա-նացի կոռուողներու
միութիւններու յանձնախումբին և նացի
համբարներու նախկին բանտարկեալներու

Ա Ջ Ա Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տետրակներուն դպրոցիս
Դրասեղանին, ծառերուն
Աւազին վրայ և ձիւնին
Քու անունդ գրեցի:

Գրուած բոլոր էջերուն
Բոլոր հերմակ թուղթերուն
Քարին, արեան, մոխրին վրայ
Քու անունդ գրեցի:

Պատկերներուն ոսկեզօծ,
Ռազմիկներու զէնքերուն
Թագաւորի թագին վրայ
Քու անունդ գրեցի:

Անապատին, անտառին,
Ծաղիկներուն, բոյնին վրայ,
Արձազանգին մանկութեանս,
Քու անունդ գրեցի:

Գիշերներու հմայփին
Օրուան հերմակ հացին վրայ,
Եւ հարսնացեալ գարունին
Քու անունդ գրեցի:

Բոլոր լազուարթ լաթերուն,
Մամրոտ փայլով ջուրերուն,
Եւ լնակին՝ ողջ լուսին,
Քու անունդ գրեցի:

Հորիզոնին, դաշտերուն,
Թռչուններու թևերուն,
Ազօրիփի շուփին վրայ,
Քու անունդ գրեցի:

Արշալոյսի շողերուն
Ծովուն վրայ, նաւերուն,
Սէգ լեռներու գագաթին
Քու անունդ գրեցի:

Փրփուրին վրայ ամպերուն
Փոքորիկի երկունքին
Եւ անձրևին յորդահոս
Քու անունդ գրեցի:

Լուսանաճաշ ձկներուն
Զանգակներու գոյներուն,
Թանձր ու կարծր նիւթին վրայ
Քու անունդ գրեցի:

Արահետին սպասող
Համբաններուն տարածուն,
Անծայրածիր վայրերուն
Քու անունդ գրեցի:

Վրան նրագին մշտավառ
Եւ առկայծող իր լոյսին,
Դրկից բոլոր տուններուն
Քու անունդ գրեցի:

Միրգին վրայ նոր կիսուած,
Հայելիին, սենեակիս՝
Մահիկս վրայ, սին խեցի,
Քու անունդ գրեցի:

Շունիս անկուշտ և քնուշ,
Ականջներուն վրայ ցցուած
Եւ ձախաւեր իր քաթին
Քու անունդ գրեցի:

Սեմին վրայ իմ դրան
 Եւ ընտանի իրերուն
 Օրհնուած կրակի բոցին վրայ
 Քու անունդ գրեցի:

Բոլոր մարդոց վրայ մորթին
 Հակտին վրայ բարեկամին
 Ինձ երկարուած ձեռքերուն,
 Քու անունդ գրեցի:

Ցուցափեղկին վաճառքի,
 Շրթներուն վրայ ուշադիր,
 Նոյնիսկ վրան լուրքեան
 Քու անունդ գրեցի:

Խրճիթներու աներակ
 Փարոսներու խորտակուած
 Եւ ձանձրոյթիս պատին վրայ
 Քու անունդ գրեցի:

Բացակային անփափաք
 Մենութեանս վրայ մերկ
 Եւ քայլերուս վրայ մահուան
 Քու անունդ գրեցի:

Առողջութեանս ետ եկած,
 Անհետացած վտանգին,
 Անյիշատակ յոյսին վրայ
 Քու անունդ գրեցի:

Միակ բառի մը ուժով
 Կեանքս նորէն կ'սկսիմ
 Ծնած եմ քեզ նանչնալու
 Քեզ կոչելու

Ա.Զ.Ա.ՏՈՒԹԻՒՆ:

PAUL ELOUARD

Թրգմ. Ս. Ա. Մ.

ՄԱՐՏԻՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Վերցուցէ՛ք, եղբայրներ,
Քարերը ձեր շիրիմներուն,
Յետոյ եկէ՛ք վրկայելու
Ձախջախուած ձեր ոսկորներով:

Հորիզոնին դէմ
Պռացէ՛ք,
Ձեր աղաղակը թող խոցէ
Ովկեաններու ջուրերն ամբողջ:

Եւ դուք պէ՛տք է ներկայ ըլլա՛ք
Անարդարութեան և վրշտի
Ամբողջական անգորութեան
Այս անհաւատալի պահուն:

Կանգնեցէ՛ք
Ձեր փռչիին վրայ,
Եղէ՛ք կենդանի ուղեկից՝
Պայփարին մէջ Տանդէական:

Եկէ՛ք, և թող
Առողջ բուրմունքը ձեր արեան
Արթընցնէ՛ք քնացողներն
Զիրենք լափող թմբիրներէն:

Եկէ՛ք, լըփելու
Բռնաբարոյ պատմութեան
Մըթին բրածոն,
Եւ արդարութեան լոյսը պահանջեցէ՛ք:

Եկէ՛ք, բերէ՛ք
Ձեր խոցող ողբը,
Բռնեցէ՛ք փամիներու
Տանջող նըշարտութիւնը:

Եկէ՛ք, կամ մանաւանդ
Բերէ՛ք Աստուածը ձեր հետ,
Ձեր վերքերովը պատուած. . .
Յանուն վաղուան արդարութեան:

ԱԼԻՍԻԱ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ սարալանջէն,
Տոսպայ լաներն գիս կը կանչեն,
«Եկուր—մըտնենք Ծովը վանայ,
Սըրտիդ կըրակն որ հովանայ»:

Ես Այգեստանիդ վարդերն եմ փաղեր,
Անոնց բոյրը դեռ պահեր եմ անջինջ. . .
Կարօտիդ կըրակն երբեք չէ պաղեր,
Երբեք անխըռով չէ բողեր իմ նինջն:

Ընկեր ենք եղեր ես ու քու Մըհեր,
Երկար ծըրագրեր՝ մէջն իր փարայրին,
Փախեր եմ յետոյ. . . քայց զայն հոն պահեր՝
Ու դեռ կը սպասեմ իր հըրաւէրին:

Քու կարօտը վառ՝ պիտ՝ մընայ նորէն,
Որ այսպէս սիրտըս օրրէ քընֆշօրէն. . .
Պիտի մընայ միշտ քու պատկերն ու յուշ,
Զերդ երազ անհաս, գերդ սիրատանջ փուշ:

Որքան անցնի ժամանակը, տասնամեակները դիզուին,
Նոյնիսկ եթէ յաւերժութեան խորութեան ծոցն ալ սուգուիմ. . .
Խոցուած, խաչուած դուն իմ օրրան, դուն իմ երազ առաջին,
Քու կարօտէդ՝ հողին տակն իսկ պիտի իմ սիրտը կիզուի:

Թաղուիմ՝ երանի՝ վարագայ սարին,
Շիրմիս դէմ փրոռի փաղափը վանայ,
Քունըս օրօրեն հովերն անտառին,
Սիփանը հեռուն հըսկումի կեանայ:

Ու երբ, հողին տակ, սէրըս ծովանայ,
Ելլեմ ու սըփոեմ վրան փաղ՝ քին վանայ՝
Զերդ շողֆն արևուն, մինչև Հայոց Զոր,
Ու մինչև պէլէք սարերն Ոստանայ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐ

(1907 — 1926)

1907 Մայիս 2ին Դաւիթ Վրդ. Տէրտէրեան կ'ընտրուի Լուսարարացեալ Ս. Յակոբեանց Վանքին. — Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, Ազգապատում, Գ. Հատոր, 1927, Երուսաղէմ, էջ 5272-3:

1907 Յուլիս 15ին Ս. Յակոբեանց Միարանական Ընդհանուր Ժողովին կողմէ կը կատարուի ընտրութիւնը նոր Տնօրէն Ժողովին վեց անդամներուն, որոնք են,

Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան

Հմայեակ Վրդ. Երէցեան

Գրիգորիս Վրդ. Պոյաճեան

Վահան Վրդ. Քէշիշեան

Սարգիս Վրդ. Աճէմեան, և

Մովսէս Վրդ. Ոսկերիշեան. — Ազգալ. Գ. էջ 5278:

1907 Սեպտեմբեր 3ին Ս. Յակոբեանց Ձեռագրաց Մատենադարանի Տեսուչ Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան կը կազմէ Ս. Եկեղեցւոյ Աւանդատունը պահուած դրեանց Յուցակը, թիւ 2556/1 — 2669/114. — Ձեռագիր, էջ 1-15:

1907 Սեպտ. 10ին Մեսրոպ Վրդ. Տէր Մովսիսեան Ս. Յակոբեանց Ձեռագրաց Մատենադարանին մէջ իր աշխատութիւնները աւարտելով կը մեկնի Երուսաղէմէն. — Տոմար Արձանագրութեան, էջ 9 (Ձեռագիր):

1907 Հոկտեմբեր 29/11 Նոյեմբերին Ս. Էջմիածնի մէջ կը վախճանի Մկրտիչ Կթղ. Խրիմեան. — Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, Խոհի և Խօսի, 1929, Երուսաղէմ, էջ 435: Ազգալ. Գ. էջ 5331:

1907 Նոյեմբեր 26-29ին Ս. Յակոբեանց Միարանական Ընդհ. Ժողովը կը վաւերացնէ վերաքննելու Կանոնադիրը և կը յանձնէ Կ. Պոյսէն եկած պատուիրակներուն որ դայն ներկայացնեն Կեդրոնի Ազգ. Վարչութեան. — Ազգալ. Գ. էջ 5289-5290:

1907 Դեկտեմբերին Ս. Յակոբեանց Վանքի Թարգմանի պաշտօնին կը կոչուի Սիմէոն Վրդ. Թելեան. — Ազգալ. Գ. էջ 5449:

1908 Մայիս 7ին Վահրամ Եպս. Մանկունի կը վերադառնայ Կ. Պոլիս, լրացուցած ըլլալով Երուսաղէմի Պատուիրակութեան իր պաշտօնը. — Ազգալ. Գ. էջ 5291:

1908 Յուլիս 10/23, Հռչակումն Օսմանեան Սահմանադրութեան. — Ազգալ. Գ. էջ Մի: Խոհի և Խօսի, էջ 19:

1908 Յուլիս 16/29. Մաղաթիս Արք. Օրմանեան կը բռնադատուի հրա-
ժարիլ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան պաշտօնէն.— Ազգայ. Գ. էջ 5384,
ՄԻ :

1908 Հոկտեմբեր 22/4 Նոյեմբերին Մատթէոս Արք. Իզմիրեան դարձ-
եալ կ'ընտրուի պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց, և այդ հանգամանքով կը պաշ-
տօնավարէ մինչև 1909, Փետրուար 10.— Խոհք և Խօսք, էջ 289: Ազգայ. Գ. էջ
5407: Մկրտիչ Եսայ. Աղաւնունի, Միաբանք և Այցելուք Հայ Երուսաղէմի,
1929, Երուսաղէմ, էջ 251: Թորգոմ Արք. Գուշակեան, Եղիշէ Պար. Դուրեան,
1932, Երուսաղէմ, էջ 239:

1908 Նոյեմբեր 24ին Երուսաղէմի մէջ կը կազմուի նոր Տնօրէն Ժողով
մը, որուն անդամները կ'ըլլան,

Եղիս Վրդ. Յովհաննէսեան

Գարեգին Վրդ. Սաքայեան

Սամուէլ Վրդ. Կիրակոսեան

Յովսէփ Վրդ. Սողոմոնեան

Եսայի Վրդ. Կարապետեան

Կարապետ Վրդ. Տէր Կարապետեան, և

Յարութիւն Վրդ. Պարոնեան.— Ազգայ. Գ. էջ 5459-60:

1909 Յունուար 23ին Յոպպէ կը հասնին Երուսաղէմի չորրորդ Պատ-
ուիրակութեան անդամները, Յակոբ Աշոտ Եսայ. Փափազեան, Գէորգ Յիբրի
Աճէմեան, և Հայկազուն Պէկեան.— Ազգայ. Գ. էջ 5463-4:

1909 Ապրիլ 14/27ին սուլթան Ապտուլհամիտ Բ. զահէն վար կ'առնուի
և նոյն օրը պաշտօնապէս զահ կը բարձրանայ իր եղբայրը Մէհմէտ Ռէշատ.—
Ազգայ. Գ. էջ 5425:

1909 Մայիս 22/4 Յունիսին Եղիշէ Արք. Դուրեան կ'ընտրուի պատ-
րիարք Թուրքիոյ Հայոց.— Խոհք և Խօսք, էջ 356:

1909 Յուլիս 17ին Ս. Յակոբեանց Աթոռին Տեղապահ կ'ընտրուի Դան-
իէլ Ծ. Վրդ. Յակոբեան, մինչդեռ ողջ էր Յարութիւն Պար. Վեհապետեան, և
յաջորդ տարին կը ստանայ եպիսկոպոսական օծում և արքութեան տիտղոս:
Տեղապահական պաշտօնին վրայ կը մնայ մինչև 1913.— Միաբանք և Այցելուք,
էջ 105: Խոհք և Խօսք, էջ 313, 314, 323: Ազգայ. Գ. էջ 5496: Սիոն, 1933, էջ
357:

1909 Սեպտեմբեր 13/26ին Մատթէոս Արք. Իզմիրեան կ'օծուի կաթո-
ղիկոս տմենայն Հայոց.— Ազգայ. Գ. էջ 5492: Խոհք և Խօսք, էջ 357:

1909 Դեկտեմբեր 14ին Յոպպէ կը հասնին Երուսաղէմի հինգերորդ
Պատուիրակութեան անդամները, Դանիէլ Ծ. Վրդ. Յակոբեան, իբրև Տեղա-
պահ, և Պարզե Փափազեան.— Ազգայ. Գ. էջ 5506:

1910 Յունուար 30ին Տեղապահ Դանիէլ Ծ. Վրդ. Յակոբեան հանդի-
սաւոր արարողութեամբ կը մտնէ Ս. Յակոբ և կը ձեռնարկէ իր պաշտօնին:
Յակոբեանի ստիպողական զործերուն կարգին կը յիշուի նոր Տնօրէն Ժողովի
մը կազմութիւնը հետեւեալ անդամներով.

Դաւիթ Վրդ. Տէրտէրեան

Արիստակէս Վրդ. Խաչատուրեան

Գրիգորիս Վրդ. Պօյաճեան

Պօղոս Վրդ. Շահնազարեան

Սերովբէ Վրդ. Սամուէլեան, և

Գէորգ Վրդ. Յովհաննէսեան.— Ազգայ. Գ. էջ 5512, 5514:

1910 Ապրիլ 20ին Երուսաղէմ կը հասնի Տրդատ Եսայ. Պալեան իբրև

փոխանորդ՝ Տեղապահ Դանիէլ Մ. Վրդ. Յակոբեանի, որ իջմիածին պիտի մեկնէր հայկականացանալու համար. — Ազգայ. Գ. էջ 5520:

1910 Հոկտեմբեր 4/17ին կը վախճանի Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը՝ Յարութիւն Արք. Վեհապետեան. — Միաբանք և Այցելութ, էջ 341: Խոնք և Խօսք, էջ 437: Ազգայ. Գ. էջ 5521: Տ. Սաւալանեանց, Պատմութիւն Երուսաղէմի, Թրդմ. Մեսրոպ Եպս. Նշանեան, 1931, Երուսաղէմ, էջ 1268:

1910 Դեկտեմբեր 11/24ին կը վախճանի Մատթէոս Կթղ. Իզմիրլեան. — Խոնք և Խօսք, էջ 357, 437-438:

1910—1913, Եղիշէ Եպս. Զիլինկիրեան, «Առանց պաշտօնական հանգամանաց Ս. Աթոռոյ ներկայացուցիչ առ կառավարութիւնն և առ այլ սղղոս». — Եղիշէ Եպս. Զիլինկիրեան, Յիշատակներ Բաղէշի Առաջնորդութեան, 1925, էջ 80: — Կարժէ աւելցնել նաեւ որ այդ չըջանին Եղիշէ Եպս. ունէր Դարպասընկալի պաշտօն (1910—1914), և ատենապետն էր Միաբանական Ընդհ. Ժողովին (1910—1916). — Միաբանք և Այցելութ, էջ 126:

1911 Փետրուար 8ին Երուսաղէմի մէջ կը վախճանի Երևանցի Մեսրոպ Արքեպս. Սմբատեան, որ ուրտի եկած էր Տէրունական Սրբապաշտօն. — Միաբանք և Այցելութ, էջ 279: Պատմ. Երուսաղէմի, էջ 1290:

1911ին Դպրոցաց Տեսուչ կը կարգուի Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան. — Միաբանք և Այցելութ, էջ 280-281:

1911—1912, Ս. Աթոռի Տեղապահի փոխանորդութիւնը կը վարէ Գրիգորիս Վրդ. Պօյաճեան. — Միաբանք և Այցելութ, էջ 101:

1912 Յուլիս 1/14ին Գէորգ Ե. Սուրենեան, Տփղիսեցի, Կ'օծուի կաթողիկոս ամենայն Հայոց. — Խոնք և Խօսք, էջ 360:

1912 Նոյեմբեր 11ին Կ. Պոլսոյ մէջ կը վախճանի Գէորգ Եպս. Երէցեան. — Ազգայ. Գ. էջ 5276-7: Միաբանք, էջ 64:

1912 Դեկտեմբեր 2/15ին Յովհաննէս Եպս. Արշարունի կ'ընտրուի պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց. — Ազգայ. Գ. էջ ՄԻ:

1913ին Տպարանի Տեսուչ կը կարգուի Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան. — Միաբանք, էջ 281: Սիոն, 1933, էջ 370:

1913 Օգոստոս 30/12 Սեպտեմբերին Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք կ'ընտրուի Զաւէն Եպս. Տէր Եղիայեան. — Խոնք և Խօսք, էջ 443: Միաբանք, էջ 140:

1913 Դեկտեմբեր 7/20ին Կ. Պոլսոյ Աղղ. Ընդհ. Ժողովին կողմէ շտապով կը հաստատուի նոր Կանոնադիր մը Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան համար. — Խոնք և Խօսք, էջ 315:

1914 Յունուար 26/8 Փետրուարին Կ. Պոլսոյ մէջ կը կնքուի Թուրքի Ռուս Համաձայնագիրը՝ Հայկական բարենորոգումներու վերաբերեալ. — Djemal Pasha, Memories of a Turkish statesman, 1913-1919, էջ 272:

1914 Փետրուար 14/27ի կոնգակով Գէորգ Ե. կաթողիկոսը կը հրամայէ անդորձադիր թողուլ՝ Երուսաղէմի Աթոռին պարագլուխեան առին Կ. Պոլսոյ մէջ կազմուած նոր Կանոնադիրը իբրեւ սպօրինի. — Խոնք և Խօսք, էջ 316:

1914 Մայիս 1ին Սահակ Եթղ. Խապայեան Սիւրի մէջ հայկական կը ձեռնադրէ Հաճընի առաջնորդ Պետրոս Սարաճեան վարդապետը, և իր անձնական քարտուղարը՝ Գիւտ Վրդ. Միսիթարեանը. — Պատմ. Կրդ. Կիլիկիոյ, էջ 912:

1914 Մայիս 6/19ին Երուսաղէմ կը հասնի Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, իբրեւ Լիպգօր Պատուիրակի Պատուիրակ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանի. — Ազգայ. Գ. էջ ՄԻ: Խոնք և Խօսք, էջ 2, 319: Սիոն, 1933, էջ 357:

1914 Մայիս 19/1 Յունիսին Օրմանեան կը սկսի դատախազութիւններ ր-
նել ժառանգաւորաց վարժարանի սաներուն.— Խոհք և Խօսք, էջ 322:

1914 Յուլիս 28ին կը սկսի Համաշխարհային առաջին պատերազմը —
Hammerston, The Outline History of the World, էջ 730:

1914 Սեպտեմբեր 10ին Թուրքիա կը ջնջէ Գարիթիւլաթիւնները:

1914 Նոյեմբեր 4ին Թուրքիա կը մտնէ Համաշխարհային առաջին պա-
տերազմին մէջ.— Nelson's Dictionary of Dates, էջ 1248:

1914—1916, Ելեմտից Տեսուչ՝ Մատթէոս Վրդ. Գալղճեան.— Միա-
քանք, էջ 250: Խոհք և Խօսք, էջ 321, 326:

1915 Յունուար 9/22ին Օրմանեան կը ձեռնարկէ լրացնելու իր Ազգա-
պատում աշխատութիւնը, որուն երկու Հատորները արդէն տպուած էին՝ Հաս-
նելով մինչև 1808 թուականը.— Խոհք և Խօսք, էջ 428:

1915 Փետրուար 12/25ին Երուսաղէմի մէջ Օրմանեան կը դրէ իր Խոհք
և Խօսքին առաջին Հատուածը.— Խոհք և Խօսք, էջ 1:

1915 Ապրիլ 7/20ին Թուրքերը կը յարձակին Վանի Հայերուն վրայ, ո-
րոնք քաջարար դէմ կը դնեն:

1915 Յուլիս 28ին կը սկսի Անթէպի Հայոց զանգուածային տարագրու-
թիւնը.— Պատմ. Անքէպի Հայոց, Ա. Հատոր, 1953, Լոս Անճէլէս, էջ 36:

1915 տարւոյ ամառը Ս. Յակոբեանց Տպարանը կը փակուի Թուրք կա-
ռավարութեան հրամանով.— Սիւն, 1933, էջ 358:

1915 Հոկտեմբեր 31/13 Նոյեմբերի դիւերը անակնկալօրէն Ս. Յակոբ
կը ժամանէ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը Սահակ Խաչատրեան իբրեւ տարագիր.—
Խոհք և Խօսք, էջ 334: Պատմ. Կրդ. Կիլիկիոյ, էջ 924:

1916 Յունուարէն մինչև 1917 Յուլիս Սահակ Կթղ. Խաչատրեան կը լոյ-
րադի Ս. Յակոբեանց Զեռագրաց Յուցակին երկրորդ խմբագրութեան վրայ՝
Համաձայն թիւերու կարգին (Տետր 1-17) — Հմմտ. Սիւն, 1952, էջ 252:

1916 Փետրուար 16ին Սահակ Կթղ. Խաչատրեան հետեւալ տողերը
կ'արձանագրէ թիւ 11 Ոսկիփորիկի դատարկ մէկ էջին վրայ. «Դառնագոյն և
աննախընթաց ժամանակի մէջ կ'ապրինք, Հայք մանաւանդ, որք իրենց տու-
նէն, քաղաքէն և գիւղերէն քշուած են Սուրիոյ անապատը, ինչպէս և մենք
հանդերձ սակաւաթիւ միաբանութեամբ Սոյց Աթոռոյն քշուած ենք ի Սր. Ե-
րուսաղէմ».— Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Ա. Հատոր, 1966, Երուսաղէմ,
էջ 77:

1916 Մայիսի վերջերը ձէմալ փաշան, իր Երուսաղէմ այցելելուն առ-
թիւ, մասնաւոր տեսութեան մը համար իր մօտ կը հրաւիրէ Խաչատրեան Սա-
հակ կաթողիկոսը և անոր կը յայտարարէ. «Ձենք ուզեր որ մեր թշնամիին հը-
պատակ եղող կաթողիկոս մը մեր տէրութեան սահմաններուն մէջ ապրող հա-
յերուն Հոգևոր Պետը ըլլայ».— Պատմ. Կրդ. Կիլիկիոյ, էջ 925:

1916 Թուականի ամառուան սկիզբը ձէմալ փաշա կ'այցելէ Պատրիար-
քարան և կ'ընդունուի իշխանապետի պատիւներով.— Եղիշէ Եպս. Զիլինկի-
եան, Նկարագրութիւնք, Բ. տպ. 1927, էջ 15:

1916 Յուլիս 16ին Սահակ Կթղ. Խաչատրեան կը դրէ հետեւալ տողերը
թիւ 333 ձեռագրին մէջ. «Յունիս 25ին իբր թէ օգափոխութեան դաջինք ի Ռեմ-
լէ և յուլիս 16ին վերադարձանք, որով զործոյս շարունակութիւնը ընդհատե-
ցաւ».— Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Բ. Հատոր, 1967, էջ 211:

1916 Յուլիս 19ին Թուրք կառավարութիւնը կը հրատարակէ օրէնք մը,
որով Հայոց Ազգային Սահմանադրութիւնը կը ջնջուի, Կ. Պոլսոյ և Երուսա-
ղէմի Պատրիարքութիւնները կը միացուն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան, և Կի-
լիկիոյ Հայոց կաթողիկոսը՝ Սահակ Բ. Խաչատրեան կը կոչուի Թուրքիոյ Հա-

յոց ընդհանուր կաթողիկոս-Պատրիարքութեան նորաստեղծ պաշտօնին.— Պատմ. կրդ. կիլիկիոյ, էջ 930, 933-947:

1916 Յուլիս 20ին Սահակ Կթղ. Սսոյ, Թուրք կառավարութեան հրամանով կ'անուանուի կաթողիկոս-Պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց, աթոռանիստ ունենալով Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Վանքը.— Միաքանգ, էջ 438: Պատմ. կրդ. կիլիկիոյ, էջ 928:

1916 Օգոստոս 6/19ին վերջ կը դադարէ Օրմանեանի վարչական պաշտօնը Երուսաղէմի մէջ, և Սահակ կաթողիկոս Պատրիարքարան փոխադրուելով կը ձեռնարկէ իր նոր պաշտօնին.— Խոհք և Խօսք, էջ 319: Պատմ. կրդ. կիլիկիոյ, էջ 928:

1916ին Ղևոնդ Վրդ. Մաղսուտեան, Սահակ կաթողիկոսի փափաքին համաձայն, Դամասկոսէն դալով կը ստանձնէ Ս. Յակոբեանց վանքին Երևմտից Տեսչի պաշտօնը.— Միաքանգ, էջ 233: Պատմ. կրդ. կիլիկիոյ, էջ 929:

1916 Սեպտեմբեր 13ին Պոլիսէն Երուսաղէմ կը զրկուին Արմաշի Դպրեւանքի տասներեք սաներ և կը միանան Փառանդաւորաց Վարժարանին մէջ զրաւունդ միակ դասարանին.— Սիոն, 1933, էջ 357-8:

1916, Հոկտեմբեր 17. ծնունդ Հայկական Լէզէոնի, որ պիտի կոուէր կիլիկիոյ ազատագրումին համար:

1917 Ապրիլ 12/25ին կը դադարին Օրմանեանի ուսուցչական զբաղումները, երբոր Դպրանոցի աշակերտները նոր օրէնքներու զօրութեամբ կը զինուորագրուին ու կը պարտաւորուին մեկնել.— Խոհք և Խօսք, էջ 323:

1917 Նոյեմբեր 6/19ին Սահակ կաթողիկոս՝ Սինոդական եկեղեցականներու և Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի հետ միասին կը տարուի Դամասկոս: Մեկնելէ առաջ Վանքին կառավարութիւնը կը յանձնէ Լոսնձնեայ Մարմինի մը, բաղկացած Լուսարարապետէն (Դաւիթ Ծ. Վրդ. Տէրտէրեան), իր փոխանորդէն (Գրիտ Եսոս. Միսիթարեան) ու Երևմտից Տեսուչէն (Ղևոնդ Վրդ. Մաղսուտեան).— Միաքանգ, էջ 438, 244, 68: Ազգայ. Գ. էջ ԽԻ: Պատմ. կրդ. կիլիկիոյ, էջ 954-5: Սիոն, 1933, էջ 359:

1917 Նոյեմբեր 22/5 Դեկտեմբերին Օրմանեան, Դամասկոսի տաքագրութեան մէջ, իրեն ժամանցի զբաղում կը սկսի շարունակել՝ վաղուց ընդհատուած իր Խոհք և Խօսքը.— Խոհք և Խօսք, էջ 13, 328:

1917 Դեկտեմբեր 9ին Բրիտանական զօրքերը կը զբաւեն Երուսաղէմը՝ հրամանատարութեամբ Զօրավար Ալէնպիի.— Nelson's Dictionary of Dates, էջ 1203:

1918 Մարտին, Եղիպտոսի Առաջնորդ Թորոլմ Եսոս. Գուշակեան մասնաւոր հրաւերով կու գայ Երուսաղէմ, նախագահելու զատկական Հանդէսներուն.— Միաքանգ, էջ 159: Սիոն, 1939, էջ 77:

1918 Սեպտեմբեր 19ին տեղի կ'ունենայ Արաբայի (Պաղեստին) յաղթական ճակատամարտը, ուր հերոսաբար կը նահատակուին քսաներեք հայ կամաւորներ, ի սէր Ազգին և Հայրենիքին.— Սուրիահայ Տարեցոյց, 1924, Հալէպ, էջ 183:

1918 Հոկտեմբեր 30ին Թուրքիա անձնատուր կ'ըլլայ առանց պայմանի.— Nelson's Dictionary of Dates, էջ 1243:

1918 Նոյեմբեր 6/19ի գիշերը Գատր-Գիւղի մէջ (Կ. Պոլիս) կը վախճանի Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, և երեք օր ետքը կը թաղուի Շիշլիի գերեզմանոցը, Օրմանեանց յատուկ դամբարանին մէջ.— Ազգայ. Գ. էջ ԽԻ:

1918, Նոյեմբեր 11, Զինադադար: Վերջ Համաշխարհային Առաջին Պատերազմին.— Hammerton, էջ 768:

1918 Դեկտեմբեր 11ին անգլիացի սպաներ ոտք կը դնեն Այնթապ.— Ա. Կեսար, Այնթապի Գոյամարտը, 1945, էջ 34:

1919ին Քէօթահացի Դաւիթ Յովհաննէսեան երուսաղէմի մէջ կը հիմնէ յախճապակիի գործարան մը.— Պատմ. երուսաղէմի, էջ 1304:

1919 Մարտ 5ին Եղիշէ Եպս. Զիլինկիրեան կը կարգուի նախագահ Ս. Աթոռոյ Վարչական Ժողովին, և կը մնայ նոյն պաշտօնին մինչև 1921: Այդ Ժողովին անդամներն էին,

Դաւիթ Ծ. Վրդ. Տէրաէրեան

Գրիգորիս Վրդ. Պոյաճեան

Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան, և

Ղազարոս Պողոսեան.— Միաբանք, էջ 126-127: Եղիշէ

Եպս. Զիլինկիրեան, Արձագանգ, Ա. 1925, էջ 134:

1919 Ապրիլին Սահակ Կթղ. Խապարեան կը վերադառնայ Կիլիկիա: Հոն ևս կը շարունակէ Ս. Յակոբեանց Զեռադրաց Յուցակի երկրորդ խմբագրութեան աշխատանքը, նախելով թիւ 18, 19 և 20 տետրակներուն, որոնք կը կրեն նոր տոմարով 1919 Մայիս 31, Յունիս 18, և Յուլիս 5 թուականները: Հետագային այդ Յուցակները նուիրած է Ս. Յակոբայ Վանքին.— Հմտ. Պատմ. Կրդ. Կիլիկիոյ, էջ 961: Միաբանք, էջ 440:

1919 Օգոստոս 16ին, Կիրակի օր, Գարեգին Քհն. Պողարեան Հանդերձ ընտանօք կը հասնի Այնթապ՝ վերադառնալով տարագրութենէ.— Օրագիր, Ն. Պողարեան, էջ 3, ձեռագիր:

1919 Հոկտեմբեր 29ին Ֆրանսացիք կը մտնեն Այնթապ, և Անգլիացիք կը հեռանան.— Պատմ. Այնթապի Հայոց, Բ. Հատոր, էջ 12:

1920ին երուսաղէմի Վանքին Կալուածոց Տեսուչ կը դառնայ Սիմէոն Վրդ. Թեյեան.— Միաբանք, էջ 473:

1920 Ապրիլ 1ին, հինգշաբթի օրը առաւօտուն կը սկսի Այնթապի կոիւր: Հայերը կ'ամբասնեն մուսուլմանները իրենց թաղերուն, և կը դիմեն ինքնապաշտպանութեան.— Օրագիր, էջ 5:

1920 Մայիս 26ին, չորեքշաբթի դիշերը 4000ի մօտ որբեր և այրիներ կը մեկնին Այնթապէն. իրենց հետ էր Գրիգոր Գ. Պողարեան.— Օրագիր, էջ 5:

1920 Օգոստոս 10ին կը կնքուի Սեփրի դաշնագիրը.— Dictionary of Dates, էջ 1244:

1920 Սեպտեմբեր 24ին կը վերադառնի երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը.— Եղիշէ Եպս. Զիլինկիրեան, Յուշի և Պատմէմք, 1928, էջ 424-5ի միջև:

1921ին ութ հարիւր հայ որբեր և որբուհիներ Միջագետքէն կը փոխադրուին երուսաղէմ: Մանչերը կը տեղաւորուին Ս. Յակոբեանց Վանքէն ներս երկու մեծ շէնքերու մէջ — Չամ Թաղ և Պախճէ Թաղ, «Արարատեան Որբանոց» — ուր կը մնան հինգ տարի.— Գուշակեան, էջ 302-3: Սուրիահայ Տարեցոյց, 1925, էջ 281:

1921 Փետրուար 8ին, Գշ. օր, Այնթապի թուրքերը ճերմակ դրօշակ կը պարզեն և Այնթապի պատերազմը վերջ կը դառնէ Հայոց յաջող և պատուաբեր ինքնապաշտպանութեամբ.— Օրագիր, էջ 11:

1921 Մայիս 1ին, Զատիկին, Վահան Քիւրքճեան կ'այցելէ երուսաղէմ, իրրև Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի պատգամաւոր.— Միաբանք, էջ 495-6:

1921 Սեպտեմբեր 4ին, Կիրակի առաւօտ, կը վախճանի Դաւիթ Ծ. Վրդ. Զնքուշի, որ իրր Լուսարարապետ կը պաշտօնավարէր 1907էն ի վեր.— Միաբանք, էջ 115-6:

1921 Սեպտեմբեր 5ին Եղիշէ Աբբ. Դուրեան Կ. Պոլսոյ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովին կողմէ կ'ընտրուի Պատրիարք Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռին։— Միաբանք, էջ 124: Արձագանգ, Ա. էջ 290: Գուշակեան, էջ 278:

1921 Հոկտեմբեր 7/20ին, նորնոր Պատրիարքը՝ Եղիշէ Աբբ. Դուրեան, Ս. Թորոսի Մատենադարանին կը յանձնէ 85 ձեռագրեր, զատելով Պատրիարքարանի գրեթէ ունեւէն։— Տոմար Արձանագրութեան, էջ 23-27:

1921 Նոյեմբեր 7ին տեղի կ'ունենայ զահակալութիւնը Դուրեան Եղիշէ Պատրիարքի, որուն ընտրութիւնը հաստատուած էր Անգլիոյ ճորճ Ե. Թագաւորին կողմէ։— Գուշակեան, էջ 279:

1921 Դեկտեմբեր 1/14ին Դուրեան Եղիշէ Պատրիարքը Ձեռագրաց Մատենադարանին կը յանձնէ 62 ձեռագրեր։— Տոմար Արձանագրութեան, էջ 27-9:

1921 Դեկտեմբեր 25ին Փրանսացիք կը հեռանան Այնթապէն և թրքական զօրքերը կը մտնեն քաղաք։— Այնթապի Գոյամարտը, էջ 173:

1922ին Երուսաղէմի մէջ կը վախճանի Ղևոնդ Վրդ. Մազաւոտեան։— Միաբանք, էջ 233:

1922 Մայիսին Լուսարարապետ կ'ընտրուի Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան։— Միաբանք, էջ 281:

1922 Յուլիս 24ին Պաղեստինի Հողատարութիւնը կը յանձնուի Մեծն Բրիտանիոյ՝ Ազգերու Ժողովին կողմէ։— Dictionary of Dates, էջ 1219:

1922 Օգոստոս 2ին Այնթապցի Նորայր Գ. Պողարեան իրեն ուսանող կը մտնէ Երուսաղէմի Ժողովարանը։— Օրագիր, էջ 21:

1922 Նոյեմբեր 1ին սուլթան Րէշատ զահընկէց կ'ըլլայ։— Dictionary of Dates, էջ 1244:

1922 Դեկտեմբեր 5ին Գարեգին Քհն. Պողարեան Հալէպ կը փոխադրէ Այնթապի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին ձեռագիր մատենաները։— Նամակաւնի, Ն. Պողարեան, էջ 3-5, ձեռագիր:

1922 Սեպտեմբեր 27ին յանկարծամահ կը վախճանի Դանիէլ Աբբ. Յակոբեան։— Օրագիր, էջ 22:

1922 Նոյեմբեր 29ին Բարդէն Եսս. Կիւլէսէրեան կը ժամանէ Երուսաղէմ։— Օրագիր, էջ 22:

1923ին Կիւրեղ Վրդ. Իսրայէլեան կը նշանակուի Տեոուշ Ս. Յակոբեանց Ձեռագրաց Մատենադարանին:

1923ին Կ. Պոլսեցի Կաթապետ Նուրեան կ'անուանուի Դիւանապետ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին։— Միաբանք, էջ 524:

1923 Մարտ 16ին Բարդէն Եսս. Կիւլէսէրեան կը վերադառնայ Սիւրիայէն, ուր զացած էր մօտ երեք ամիս առաջ։— Օրագիր, էջ 23:

1923 Յունիս 15ին (Ն. Տ.) Դուրեան Պատրիարքը, ձեռամբ Մեսրոպ Մ. Վրդ. Նշանեանի, Ձեռագրաց Մատենադարանին կը յանձնէ 74 ձեռագրեր։— Տոմար Արձանագրութեան, էջ 30-36:

1923 Յուլիս 24ին կը ստորագրուի Լօզանի Դաշնագիրը։— Dictionary of Dates, էջ 1244: Սուրիահայ Տարեցոյց, 1924, էջ 267, 268:

1923 Օգոստոս 1ին, Այնթապի Ս. Աստուածածին եկեղեցիէն բերուած 47 ձեռագիրներ ի պահ և ի յիշատակ կը դրուին Ձեռագրաց Գրադարանին մէջ, ձեռամբ Բարդէն Եսս. Կիւլէսէրեանի։— Տոմար Արձանագրութեան, էջ 37-46:

1923 Հոկտեմբեր 29ին Թուրքիա կը դառնայ հանրապետութիւն. մայրաքաղաք՝ Անգարա։— Dictionary of Dates, էջ 1244:

1923 Նոյեմբեր 6 թուակիր կոնդակով Գէորգ Ե. Կաթողիկոսը կը հրահանգէ զործածութիւնը Նոր Տոմարի:

1924 Հոկտեմբեր 22ին մեծ սրբերէն 159 հոգի երուսաղէմէն կը մեկնին զէպի Հայաստան. — Օրագիր, էջ 27:

1924 Նոյեմբեր 11ին նորապսակ Մեսրոպ Նշանեան և Մատթէոս Գալղճեան եպիսկոպոսները Ս. էջմիածնէն գալով կը դիմաւորուին պատշաճ հանդիսաւորութեամբ. — Օրագիր, էջ 27:

1924 Նոյեմբեր 19ին երուսաղէմ կը ժամանէ Բարզէն Եպս. Կիւլէսէրեան. — Օրագիր, էջ 28:

1925ին Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ կը պատուարուէին աւելի քան հազար հայ զաղթականներ և տարագիրներ. — Սուրիահայ Տարեցոյց, 1925, էջ 235:

1925 Ապրիլ 1ին Ոսնալուայի արարողութեան ընթացքին Կ'երդէ Արմենակ Շահմուրատեան. — Օրագիր, էջ 30:

1925 Ապրիլ 26ին Արմենակ Շահմուրատեան երգահանդէս մը կուտայ Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ. — Օրագիր, էջ 31:

1925 Մայիսին կը վերաբացուի Ս. Յակոբեանց Տպարանը. — Սինոն, 1933, էջ 359:

1925 Հոկտեմբեր 4ին, Կիրակի օր, Նորայր Գ. Պողոսեան կը ձեռնադրուի կուսակրօն սարկաւազ. — Օրագիր, էջ 32:

1925 Հոկտեմբեր 15ին Բարզէն Եպս. Կիւլէսէրեան կը վերադառնայ երուսաղէմ, չարունակելու իր դատախօսութիւնները Ս. Աթոռոյ Ընծալարանին մէջ, յատկապէս նորակազմ Կիւլպէնկեան Դատարանին, որուն ծախքը ստանձնած էր Պատրիկ Կիւլպէնկեան հինգ տարուան շրջանի մը համար. — Հմմտ. Պատմ. Կրդ. Կիլիկիոյ, էջ 1028:

1925 Հոկտեմբեր 22. Ազգային-Եկեղեցական Ժողով գումարելու յատուկ Կանոնադրութիւն կը հաստատուի Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի կողմէ. — Սինոն, 1930, էջ 252-4:

1925 Հոկտեմբեր 25ին, Կիրակի օր, կը կատարուի Արարոյի 21 նահապետներուն ոսկորներուն թաղումը Ս. Փրկչի Գերեզմանատան մէջ: Դամբանական մը կը խօսի Եղիշէ Պար. Դուրեան. — Օրագիր, էջ 33:

1925 տարւոյ վերջերը Տնօրէն Ժողովը ունէր հետեւեալ կազմը.

Եղիշէ Պար. Դուրեան, Նախագահ

Մեսրոպ Եպս. Նշանեան, Ատենապետ

Մկրտիչ Եպս. Աղանուշի

Մատթէոս Եպս. Գալղճեան

Սիմէոն Ծ. Վրդ. Թեյեան

Յարութիւն Վրդ. Պարոնեան

Համադասպ Վրդ. Ղազարեան, Ատենադպիր

Մուշեղ Վրդ. Հայրապետեան. — Տես. Օրացոյց, 1926,

երուսաղէմ, էջ 139-140:

1926 Փետրուար 20ին, Կիրակի օր, Կարկուտի Դատին շահուած բլաւուն ուրախ առիթով, Վանքի սեղանատան մէջ պաշտօնական ընթրիք մը կը տրուի ամբողջ Միաբանութեան, և կը խօսուին խանդավառ ճառեր. — Օրագիր, էջ 35:

1926 Հոկտեմբեր 3ին, Կիրակի օր, Կիւլպէնկեան Դատարանի ուսանողները կը ձեռնադրուին սարկաւազ. — Օրագիր, էջ 37:

1926 Հոկտեմբեր 12ին Մարտէլի մէջ կը վախճանի Սարգիս Եպս. Աճէմեան. — Միաբան, էջ 451: Տաքեւ Տարեցոյց, 1927, Հալէպ, էջ 304-5:

ԾՈՎԱԿԱՆ

ԶԵՌԱԳՐԱԿԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՑ

ՀԱՐԹՖԸՐՏԻ ԱՍՏՈՒԱԹԱԲԱՆԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

«Այլ գոամիթն. գինով եփէ, և յաչքն կաթեցոյ: Աչքն որ շրջկոտ լինի և կոպերն ուռննայ. առ աղեկ եսան մի, և դանկով քերէ գեսան. և առ զքերութն պահէ. և ապայ առ անծակ գզթոր մի և լոսէ և մաղէ, և աղջկան մօր կաթեամբ չաղէ գերկուան և աչքն դիր. ապայ գկաթն ի գէր կնկան առ: Աչքն որ ուռննայ գչուճման գինով եփէ և ի վերայ դիր: Այլ աչքն որ վատ տեսնու առ զսպիտակ խոռոզի լեղին, և աղջկան մաւր կաթեամբ միաշափ արայ, և յիրար խառնէ և աչքն դիր:

«Աչքն որ մաղ կայ, գտեղն կաշուին հան. և ի տեղն գորտուն արին կաթեցոյ, այլ չի բուսանի: Աչքն որ արեղակն չկարէ հայել, գմորենուն տակին կնդեն եփէ. և չորացոյ և լաւ մանր և աչքն դիր: Աչքն որ սպիտակ լինի. պատեղիւր կնոջ խիժ կաթեցոյ աչքն. Գ(երեք) աւր: Ապայ թէ սպիտակն հին է գմարդուն սկաւառակն այրէ՝ գզկուրդն և զհում չաքարն. ողկէ միաշափ յիրար խառնէ և աչքն դիր: Այլ գմարդուն ակոսն ողկէ. և հում չաքարով յաչքն դիր, գչիքըն տանի: Աչքն որ ցաւի, զպաղ չաքարն կաթեամբ աչքն դիր:

«Աչքըն որ ուռննայ. քրքում և հաւկրթի դեղնուց յիրար խառնէ և դիր:

«Այլ գոսկի դեղ չիրն դատարկ աչքդ անցոյ: Իսկելոյ վատ է:

«Այլ գանձակ մարգարիտն ողկէ. և աչքն ձգէ նոյնպէս առնէ:

«Աչքն որ հաւկուր լինի, առ վկաքմոտիկ բանջարն, և օձու խորի միաշափ, չորացոյ և լոսէ. և հաւկթի դեղնուցով աչքն դիր:

«Աչքն որ սպիտակ լինի, ողկէ և ձգէ որ նոսրցնէ: Եւ ապայ առ գկաքմոտիկ բանջարն և զսե օձու խորին. և դքարթաւչի ծիրտն. որպէս ծարուր արայ և ձգէ. և յետոյ երբ ողջանայ, տուղ չաման ծեծէ մանր. և ի հաւկթի դեղնուցն ած. և խորվէ. և տաք յաչից վերայ դիր՝ ապայ այս դեղբանջա ի Ռ (1000) ընտրած է»:

Էջ 51ր. Երուսաղէմի Յկարագրութեան շարունակութիւնը: Անխնամ և տգէտ կազմողը խառնիխուռն կազմած ըլլալով, քերքերը ետ առաջ եղած են:

Էջ 60ր. «Տաղ Առաքելի ասացեալ Աստուածածնի» ԱՐԳեան տաղ: Ասոր կը յաջորդէ «Տաղ Նարեկացոյ է ասացեալ»: Էջ 61ր. վերև կայ յստակ չտրպուած ուրանկիւն կնիք մը՝ «Ք(րիստոսի) Ծ(առայ) Կիրակոս»: Ասկէ վերջ՝ տաղեր: Յետոյ վարդի և սոխակի տաղ մը, սկիզբը պակաս.

Ծաղկանցն ամենայնի պարծանք ցուցանեմ:

Վարդն ի պլպուէն ասաց Ես դիմակաց չեմ,

ի ծագմանէ լուսոյն դողալով սարսեմ.

Վախեմ թէ զարեղակն առ իս տեսնեմ,

Զտերևս իմ գեղեցիկ յիսնէ թօթափէ:

Պլյուշն ի վարդն ասաց թէ գովելի ես,
Զի դամենայն ծաղկանց դու ցանկայի ես,
Տեսով քո արբեցայ զերդ զգինով ես,
Արարիչն աստուած կանանչ պահէ քեզ:

Վարդն ի պլյուշն ասաց զեղեցկածայն ես,
Որ դամենայն մարդիք դու ուրախ առնես.

Ազգի ազգի գունով դու եղանակես,
Թռչնոցն ամենայնի տէր պարծանաց ես:

Ես Առաքել մեղօք լցեալ յաշխարհի.
Որ պլյուշն ի հետ վարդին սակաւ գովեցի,
Ի Գարրիէլ հրեշտակն յօրինակեցի,
Եւ ի կոյս Մարիամ ծնաւ Յիսուսի:

Զձեզ սղաշեմք եղբարք ապիս Նանդիպողք,
Եղանակէք սիրով ձայնիւ բերկրայի,
Յիշէք զձեզ և տէք Աստուած սղորմի,
Եւ դուք արժան լինիք տեսն Քրիստոսի:

Ասկէ վերջ՝ «Տաղ դարիպի»: Էջ 69ր. «Տաղ սուրբ Երուսաղէմայ», Զակար Բախանայի ասացեալ է «Հաղար ութսուն և հինգ թիւրն ի յրման», այսինքն 1636ին գրուած:

Էջ 72ր. դարձեալ Երուսաղէմի նկարագրութեան մաս:

Թիւ 12 (Հաւաքման A 195/45)

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ծաւալ՝ 12×17 սմ.: Գրչութիւն՝ միասիւն, մանր նոսրղիւր, 31 տող: Նիւք՝ թուղթ: Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ, զրոշմադարդ, փնտտուած: Համգամանք՝ խոնաւութենէ թուղթը փնտտուած ստորին մասերը: Ծաղկում՝ աննշան: Պահպանակ՝ մագաղաթ երկաթագիր թերթի մէկ չորրորդը: Կտոր մը բաղկորդ և հատ մըն ալ վերջը: Կը կարդացուի. «Եւ այս կանոն կատարի Սաղմոս ձՐ Կցուրդ փօրանակ սիրոյ մասն»: Կարմրաւ. «Աւետարան ըստ Յովհաննու». Յովհաննու նոր գրչէ մը քնջուած և վրան «Ղուկաս» գրուած: Ձեռագրին վերակազմութեան առեմ սկիզբը աւելցուած է երկու քերթ, ետեւ՝ քազմաքիւ: Սկիզբի բուրքերէն 1ա-ին վրայ նոսրցիւր կայ սա ցանկը, ըստ երևոյթի աճանական գրադարանի մը. «Այս է իմ Արարհամուս գրեանց թիւր: Ոսկան աստուածաշունչ մը: Նարեկացի: Արտաքնոց Լուծմունքս: Բ(երկու) տրամարանութեան գիրք: Ա(մէկ) Պատմութիւն մէկ զրչայ: Գրչայ սահմանաց գիրք: Բ(երկու) Սիմէոնի քերականութեան գիրք մէկ պատմայ (տպագիր) մէկ զրչայ: Վէմ Հաւատոյ գիրք: Ֆիլ Տօնացոյց: Գ(երեք) Շարական: Բ(երկու) պատմայ մէկ զրչայ: Գ(երեք) էլ Սաղմոս: Առաքինութեանց գիրք: Աղբիւր Բարի գիրք: Հայկի Վարուց մը: Բ(երկու) Եւագր: Յիսուս Որդի գիրք մը: Առաքել պատմայ գիրք: Բ(երկու) Պղնձէ Քաղաքի պատմութեան գիրք»:

Բուն ձեռագիրը կը սկսի «Յաղագս Քերականութեան համառատ լուծմունք ի Տէր Առաքել Սիւնեաց եպիսկոպոսէ. ի մեկնութիւն քերականութեան: Պէս պէս յատկութեամբ պարզեալ վասն զիւրաւ հասկանալոյ զխորութիւն բա-

նից քերականին Յաղագս նախերգան ի քերականութեանց Առաջին որ ասէ Յաղագս Քերականութեան» :

էջ 123ա. գրչութիւնը կը փոխուի. «Այս ինչ է ընարան Պորփիրի» :

էջ 127ա. կարմրաւ. «Նորին Գրիգորի Աշակերտի Համառօտ տեսութիւն ի գիրս Պորփիրի» : էջ 147բ. որմէ վերջ չորս քերք նորոգողի գրչէ : Յաւախ վերի անկիւնը ցեցակեր :

էջ 184ա. «Եռամեծին Յովհաննու Հայոց փիլիսոփայի և վարդապետի Հաւաքումն Համառօտ վերլուծութեան ստորոգութեանց Արիստոտելի ի Գրիգորէ աշակերտէ» :

էջ 249ա. «Նորին Յահաննու Որոտնեցոյ Համառօտ լուծմունք Պէրիարմէնի գրոցն ի Գրիգորէ աշակերտէ» :

էջ 312բ. «Նորին Գրիգորէ աշակերտի Յովհաննու մեծի Համառօտ լուծումն Առաքինութեանց Արիստոտելի» մինչև ձեռագրին վերջը, քերք 330, սակայն վերջին ինը քերքը նորոգողէն գրուած : Թերք 330էն վերջ պարապ :

Թիւ 13 (Հաւաքման A 195/23)

ՊԱՏ. ԹԻՄՈՒՐԼԷՆԿԻ ՄԵՇՈՓԵՑՈՅ

Ծաւալ՝ 12×15 սմ. : Գրչութիւն՝ միասին, նոսրգիր, 24 տող : Նիւթ՝ թուղթ : Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ գրոչմաղարդ : Աստառուած բամպակեայ տպածոյ լաթով : Ծաղկում՝ աննշան : Հանգամանք՝ լաւ ու կատարեալ : Ներքին կողքին մատիտով, անգլերէն. «Հայերէն Պատմութիւն Թիմուրլէնկի» :

էջ 1ա. կարմրաւ. «Պատմութիւն Համառօտաբար վասն յարեկեան թաղաւորացն պղծոյն և չար դադանին Թամուր Լանկ անուն զոր աւերեալ զաշխարհս արեկելից մինչև ի ծովն Ոկիանոս, և այլոցն արարեալ քաջ վարժապետին Թովմայ վարդապետի» : Վերջը էջ 61բ. գրչէն. «Մանաւանդ և ինձ տառապեալ անձիս Յովանէսի. բանասերի, և սակաւ պատգաւողի զպատմութեան քաջ հետեւողէս մերում Թումա մեծ վարժապետի Կաֆացո. Զոր սկսեալ ի յարեկեան թաղաւորացն և ի չար գահէն Թամուրայ, մինչ ի կէտ կոչմանն գրով եցոյց և եհաս առ մեզ յետնինքս զոր ընթերցեալ տեսաք ի փափաքմամբն տիրացաք ի ՌԼԹ (1590) թվականին» :

էջ 62բ. «Այս են չուք որոցն Խարակի» : Յետոյ. «Վասն միարանութեան Հայոց, և կաթողիկոս ձեռնադրութեան» (Հրատարակուած Արարատի մէջ, էջմիածին, «Նոր նիւթեր», Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանէ) : Ասոր կը յաջորդէ «Յաղագս էջմիածնի Արքեպիսկոպոս Զեռնադրութեան» :

էջ 75ա. «Վասն աքսորման Տէր Կիրակոս կաթողիկոսի» :

էջ 81բ. «Պատմութիւն մեծի բարունապետին Թումայի, զոր արարեալ Կիրակոս բանասէր վարդապետի» (Նոյնպէս հրատարակուած Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանէ 1914ին, Վաղարշապատ) :

էջ 88ա. կարն գրութիւն մը որ կ'աւարտի երկորդ էջին վրայ. «Որքան են և ո՞րք գիրք սուրբք հին և նոր կտակարանք» : Զեռագիրը կ'աւարտի :

Թիւ 14

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

1222

Թերք՝ 282 : Ծաւալ՝ 16.5×25.5 սմ. : Գրչութիւն՝ հին բոլորգիր, երկ-

սին, չաղանակագոյն մեկն հետզհետէ դունաթափ, 20 տող: Կազմ՝ կաշեկազմ արծաթազարդ: Նիւթ՝ թուղթ:

Էջ 1ա. սիրուն և ո՛չ հասարակ խորան և լուսանցազարդ սկիզբն Մատթէոսի: Թերթ 75ր վերանորոգողէ: Ստորին լուսանցքին. «Ո՛ր սուրբ եղբայրք որք հանդիպիք այսմ սուրբ աւետարանին կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մեղսաքաւիչ աղաթս ձեր զՍիմէոն քահանայ մանկ, որ ստացաւ դաս յարդար ընչից իւրոց յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց և ամենայն ազգայտոհմից կենդանեաց և ննջեցելոցն: Ընդ նոսին և զիս զմեղաւք լրցեալ ոգիս զՄարգարէ, որ սակաւ մի աշխատեցաւ ի սայ ի համարքն դրել, և թուխթս որ պակաս էր և կարեց ու գրեցի: Եւ աստուած ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս ողորմեսցի յարդար դատաստանին, և նմա փառք ամէն»:

Էջ 131ր. գրչեմ. «Աւետեաց բաշխող քրիստոս առատապարկ պարգեւայ մեղսասէր անձին գրչի թողութիւն մեղաց և ստացողի սորա ամենայն մեղսորաց զի կարող ես յամենայնի և քեզ ընդ հաւր և սուրբ Հոգւոյն փառք յաւիտեանս ամէն ամէն»:

Էջ 281ա. գրչեմ զվխաւոք յիշատակարանք. «Ծնորհիւ տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զյղծալիս յոքունց: Որով փրկեցան համարէն ծնունդ Աղամաւ, աղատեալք ի մեղաց: և զերծեալք ի խաւարէ կոտորատութեան զալստեամբ տեառն մեր Յիսուսի Քրիստոսի յաշխարհս: Որպէս ծանեաք զհայրն, և զսուրբ Հոգին, լուսաւորեալ և նորոգեալ. և նորափետուր զարդարեալ, աւաղանաւ մաքուր յորում որդեգրիմք երկնաւոր հաւրն առհաւատչեա առեալ պարգեւ զհոգին սուրբ, մարդապետութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Արդ չորեք մտակեան անծայրածաւալ ծոմս չորեքեղեւան տիեզերս բոլոր սեռից. ենթակայացեալ բաղկացութեամբ ի մի. առ ողեալ արբուցանէ իւր զմի դրախտ: Վասն զի և զհեղեալ բանն ի ծոցոյ հաւր ամենայն արարածք անոյշութեամբ լցան. բոս ճշգրիտ և անհաս պատմութեան, առնթեր փկայիս մերձ կացելոյ անկելոյ զլանջաւք տէրունական, տեղեկացեալ և հասուլեալ անհաս խորին խորհրդոց մեծին աստուծոյ, ծանուցանէ տիեզերաց զաստուածութիւնն որդւոյ, հանդերձ իրիւք ընկերիւք աստուածաբանեալ Մաթէոս, Մարկոս, Ղուկաս, Յոհաննէս: Մմա բաղձացեալ միայնացեալ Աստուածասուր անուն յորջորջի, ի մխիթարութիւն Հոգւոյ և մարմնոյ յար ընդ նմա խաւակցելոյ, և յետ մահու յիշատակ իւր և ազգատոհմի իւրոյ: Արդ ես ողբալիս և Հոգով մեռեալս անուն Գրիգոր կոչեցեալ փցուն մտաւք և գրչաւ աղաչեմք զամենեսեան չլինել մեղադիր խոչորութեան զրոյս. զի թեպետ և ... բայց տառիս դառն. զի անաւրէնք յամենայն կողմանց զերեցին զաշխարհս Կիլիկիացոց. զի թաղաւոր ո՛չ գոյր, և իշխանսն անհնազանդ իրերաց մինչ աստուած կամեցաւ և թագաւոր ետ և սակաւ մի խաղաղացաւ յայտ դառն ամքս եւ անհանգիստ ի տեղիս տեղիս փոփոխելով աւարտեցի զգիրս յետիւր աւրինակէ, յանապատս Փոս կոչեցեալ ընդ Հովանեաւ սրբոյ Աստուածածնիս և ալ սքանչեւագործ սրբոց և ի մէջ...որ եղբարց. և ընդ իր առաջնորդի որ զպետս մարմնականս անթերի պահեր և յորդորեր ի գիրս, և զայն որ զառաջի զգիրն և զմաղիկն զարգարեաց, և զամենեսեան որ աւանական են լեալ, և որ հակառակ լեալ են ինքն զիտէ զի խիղոյթ ինձ հատոյց. և այն ի չարեն էր ամենայն որ առատն է ես ուր ստացէ ամենեցան յանպակաս պարգեացն մասն բարեաց յիշողացս և յիշեցելեացդ առ հասարակ: Եւ նմա փառք յաւիտեանս, և յապառնին այժմ և միշտ

յամեն ամէն և ի թուականս ՈՀԱ (1222), և կաթողիկոս Հայոց Կոստանդին, և թագաւոր Փիլիպպոս, յայսմ ամի Հաստատեցան յաթոս. Քրիստոս Աստուած ըստ կամաջ իւրոց Հաստատուն պահեսցէ...»:

Հոս յիշուած Կոստանդին կաթողիկոսը Բարձրբերդցին է, որուն հաւար Գրիգոր գրիչ կը վկայէ որ «*յայսմ ամի (ՈՀԱ—1222) Հաստատեցան յաթոսըս*», քէն Օրմանեան Կոստանդին Բարձրբերդցին 1221ին կաթողիկոսական աթոռ բարձրացած կը նկատէ: Հայոց ՈՀԱ կամ 671ը կը սկսի Յունուարի 25 1222ին: Գրիչը իրաւունք ունէր յիշատակագրելու որ «*անաւրէնք յամենայն կողմանց զերեցին զաշխարհս Կիլիկեցւոց. զի թագաւոր ո՛չ գոյր, և իշխանն անհնազանդ իրերաց մինչ աստուած կամեցաւ և թագաւոր ետ և սակաւ մի խաղաղացաւ*»: Արդարև Կիլիկիոյ արքայական գահը քափուր մնաց երկու տարի, որովհետև կարելի չեղաւ համաձայնիլ Հայ իշխանի մը վրայ: Զապէլ հազիւ եօթ տարեկան էր և բոլորովին անյարմար, որով որոշուեցաւ Անտիոքի դուքսին Փիլիպպոս կամ Ֆիլիպ որդին ամուսնացնել Զապէլի և զինք Կիլիկիոյ քագաւոր ընել: Փիլիպպոս շուտով գահագուրկ եղաւ և Կոստանդին խնամակալը իր Հերոս տղան ամուսնացուց Զապէլի:

Զեռագրին վերջը պահպանակ քուղր Ա. էջին, նոտրգիր. «*ի վերջին յիշատակ է սուրբ աւետարանս Ընամատանին կնոջն Սառային, որ ետուր իւր Հալալ ընջիցն Ժե(15) Քլօրի և առօ այս սուրբ աւետարանս և երես յիշատակ իւր Հոգոյն Յաղման ի դուռն սուրբ Յակոբին և սուրբ Պօղոսին ամէն ով որ չունի իշխանութիւն ծախելոյ և գրօելոյ թէ որ անդրքինին նա մասն Յողայի առցեն և անեձքն Կայենի: Գրեցի սուրբ տառս ձեռամբն Ընապատու Հոգ և մօխիր Պօղոս երիցուն, ով որ այս տառիս Հանդիպիք ասացէք աստուած ողորմի Սառային Հոգոյն և գրչիս Տէր Պօղոսին աստուած ողորմի ձեր անցեալ ննջեցելոցն և ձեր կենդանի Հոգոյն ամեն: Գրեցաւ վերջին յիշատակս ի թիին ՌՃ (1651)»:*

* * *

Հաւաքման մէջ կայ նաև հայատառ քաղօթինակ լուսատիպ «Իննիլաֆօ Մաաթէոսն վիսի»:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

(Շար. 3 և վերջ)

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Բ. — Ի ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿԶԻՆ

Սրբոյն Թէոփիլեայ ի սուրբ և ի սոսկալի ծնունդ Փրկչին, և վասն մոգուցն և աստեղն և փառք ի բարձանցն:

Ի մէջ տօնասիրաց քրիստոսագլխոյն զսոսկալի և զանպատում ծննդենէն Քրիստոսի ճառել յարմարիմ: Եկայք այսօր պայծառասջիք ի տօնա Քրիստոսի, քրիստոսասէր ժողովուրդ, քանզի լոյս ծագեցաւ մեզ այսօր ազգի մարդկան հաստացելոցն՝ յանպատմելի մարմնաւորութիւն նորա: Մեծ է և ըսքանչելի խորհուրդս այս և զարմանալի մտաց յարմարումն, զի արարօղն երկնից և հաստատօղն՝ երկիր իջանէ, զոյացուցանօղն անմարմնոց և հրաշագործօղն՝ մարմնանայ և մարդ լինի. զոր երկինք տանել ոչ կարէ այսօր ի կուսէն տղայ լինի և ի նեղագոյն մսուր դնի: Զոր բաղմաշեայ քերորէքն և վեցթեան սերորէքն, հրակերպ զօրութիւնքն ի վերայ ուսոց իւրեանց տանել ոչ կարեն, ի վերայ գրկաց դուզնաքեայ տանի: Զոր թեաքողեալքն յերեսաց աստուածութեան նորա ծածկեն զերեսս իւրեանց, այսօր տեսանելի լինի մարդկան երկրաւորաց: Նոր է սքանչելիւրդ, ի խոր է խորհուրդդ. քանզի այսօր յերկրի նոր երկինք նորաձեւալ բանն Աստուած, զորովայն կուսին, և ի նմա տարարանակել հաճեցաւ, և զերկինս երկնաւորաց պատրաստեաց բնակարան:

Այսօր ի դէպ երկրի պանծալ և պարծիլ, և առ բարձրութիւն հաստատութեանն երկնից ասել. անբաւ խոնարհութիւնս, զհաւասարութիւն բարձրագունիդ ունիմ, երկիր էի և եղէ երկինք, տարա ի փոքր տեղւոջ զոր դուն տանել ոչ կարէիր, ստեղծեալն յինէն ծնաւ տղայ զքո և զիմ արարիչն, և ծնունդ իմ ճեմեացի աստուածալայելչապէս ի վերայ հաստատութեան քո:

Այսօր այլն ճեմեալ պարծեսցի ընդդէմ եղեմայ յողնածաղկի, կարծր այնապատի ծաղկաբեր բողբոջօղ, զարդարեալ պայծառագոյն հանդոյն ծաղկազարդ ծառոց աստուածատնոց քոց, զունապաճոյճ զանազան ոստովք հրաշագեղ. քանզի անդ պտղոյն զեղեցկութիւն զգեղապարոյր ստեղծուածն ի բոսեղծուածէն իզացոյց, զոր իզական բնութեանն զեղն վառեցաւ, և տենչանքն բորբոքեալ ի սրտին խնձակատեսակ փայտին, և ճաշակելով փարատէր տեսն, ուր և խորսխի առնոյր բուծարանս, որով կոկորդն բաղջրանայ, և առժամեայ քաղցրացաւ տարփողին, յղացաւ զքաղցունս, թորեալ որովայնին, և ծնաւ անէծս և տրտմութիւն, առաւել դժուարաճաշակն քան զդառն և զլեղի: Իսկ այլն ապառաժ առանց հիւթոյ՝ երեւցաւ արմատ ծաղկազարդ, և զլուխ տնդոյն ի վեր անցանէ քան զբարձրութիւնս երկնից՝ անտի պտղեալ հացն կենաց, կերակուր աշխարհիս, որ ճաշակողացն պատրաստէ վայելուին, զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, և [ի] սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ:

Այսօր դուստր նախամօրն ծնանի տղայ զարարօղն և զհրաշագործօղն նախահօրն:

Այսօր դուստրն Եւայի ծնանի տղայ, զորոյ ցանկացաւ նախահայրն նորա լինել իբրեւ զնա, որ յոտնաձայնէ նորա փախեան նախահայրն և նախամայր նորա:

Այսօր դուստրն Եւայի ծնանի տղայ, զանակիդրն հօր՝ զանակիդրնակից որդին, որ ծնաւ նախ քան զյաւիտեանս ի Հօրէ առանց մօր:

Այսօր դուստրն Եւայի ծնանի տղայ զգոյացուցանողն հրեշտակաց, որ էր որդի, նախ քան զյաւիտեանս անմայր ի հօրէ, և այժմ անհայր ի մօրէ նոր Մելքիսեղեկ:

Այսօր ստեղծողն ի ստեղծուածէն տղայ ստեղծեալ, զի զապականեալ ստեղծուածն վերստին ստեղծցէ:

Այսօր բրուտն ի կաւէ անօթ ստեղծանի, զի զխորտակեալ անօթն վերստին նորոգեցէ:

Այսօր ստեղծողն Ադամայ ծնանի ի դստերէն Եւայի, և Հայրն ի դստերէ որդւոյն որդի լինի:

Այսօր զկեցեալ զմերկութիւն Ադամայ, որ մերկացոյց զկեցամ, զի զադամային մարմինն Աստուած դորձեցէ:

Այսօր տեսի զայրն ոչ եթէ եղեմ, այլ լայնագոյն երկինք, զի զարարօղն երկնից և զանկողն եղեմայ տարեալ մարմնով:

Այսօր տեսանեմ զխանձարուրն վերագոյն քան զթխաքողեալ քերորէքն, զի (զ)այն, որ յերեսաց նորա թխաքողեալ ծածկէին զերեսս իւրեանց, ի խանձարուրս պատիւ հաճեցաւ:

Այսօր տեսանեմ զմտւոյն հաւասար աթոռոյն Աստուծոյ, զի ի վերայ նորա բազմեալ մարմնով որ (ն)ստեալ ի վերայ հրաձե քառակերպեան կենդանեացն:

Այսօր տեսանեմ զհովիւքն աստուածատեսք եղեալք, զի վայելէին նիւթեղէն աչօք մարմնոյ տեսանել՝ զոր աննիւթ հրակերպ բազմալաչեայ սերորէքն տեսանել ոչ զօրեն:

Ով անհասանելի խորհրդոյդ, ով սքանչելեացդ, ահաւոր Աստուած, որ ի վեր է քան զբարձրութիւնս հաստատութեան երկնից, և անտանելի անբաւ լայնութեան նորա, ի նեղագոյն որովայնի բնակէ, և յաղօտ խանձարուրս պատի, և յանձուկ մըտուր տանի [= զնի?]: Զի՞տ՞րդ ոչ իցէ գերազանցիկ սքանչելի, Աստուած՝ մարդ լինի ստեղծուած, և մնայ նոյն ստեղծող, երկնաւորն խոնարհելով եղև երկրաւոր մարդ, և նոյն մնաց յերկինս՝ Աստուած երկնաւոր, մինն յերրորդութենէն իջեալ՝ առ զմատայի կերպարան, և յերրորդութիւնն իրով բոլոր մնաց անթերի երրորդութիւնն. բանն ի ծոցոյ խոնարհեալ տանի ի վերայ զրկաց մայրական, և ոչ բաժանի ի ծոցոյ Հայրական:

Անչափ և անքնին է խորհուրդս այս սքանչելի, որ այսօր յայրին տրդայ լայ, և նոյն յերկինս Աստուած օրհնաբանի. որ հինաւուրցն երևեցաւ Դանիէլի, այսօր աղայ երևի ծերունոյն: Մանուկ մարդարէն ի ծոռային կերպարանէ դարհուրեալ անչնացաւ, և օրիորդ մարդարէնէն՝ զտէրն ծառային ծնաւ որդի և զօրացաւ:

Որ տայ կերակուր ամենայն մարմնոյ այսօր ի կուսական ստեանցն՝ որպէս տղայ դիանայ, զարմացումն սքանչելեացն հիացուցանելով՝ զանդամս ներքին, և քողս վերագոյն Ադամայ փշակերպ սովորութեամբ ի բնական սովորութիւն դարձեալ, և ի վեր դարձցուցանէ զիզանալով զգնացս իւր ի կերպս փշոց, կոյան որդի ծնանի առանց հօր և մնայ կոյս, զիկեցուցանէ, և տղայն մօրն նախնեացն յերկնից կերակուր պատրաստէր, տղայն որպէս ի մօրէ մանուկ ծնեալ, և ի ստեանցն կուսական իրրև ծընող զխնայր, և տղայն ծնողին արարող և կերակրող:

Բնութիւն ծընողին կուսի, և ստինքն մօր, խոր է իրար և անքնին, զի՞տ՞րդ հնար է ի մի բնութենէ լինել մայր և կոյս, կամ մայր լինել և կոյս մը-

նալ։ Ով առաւելապէս սքանչելեացն, որովայն կուսին վերածայնէ աշխարհի, և մայրն հաւատարմացունէ՝ դայր եւ ոչ դիտեմ. արդանդն աւէ՛ դոյ առ իս աղայ, և ծնողն վերադռէր թէ կոյս մնացի։ Ստինքն ձայնէին՝ կաթն ըղիւցաք, բնութիւնն աղաղակէին թէ կնքեալ մնացի, կոյսն բարբառէր՝ մայր եղէ, և ծնունդք խօսէին՝ եթէ զերկունս ոչ կրեցաք։ Մայրն աւէր՝ կոյս եմ և մանուկ զիեցուցանեմ, կուսութեան զբունքն ձայնէին՝ փակեալ մնացաք։ Մանուկն աւէր՝ նախ քան զյաւիտեանս ի հօրէ անմայր որդի ծնեալ եմ, և աստ ի մօրէ անհայր որդի եղէ։

Մայրն և կոյսն հիացուցանելով զերկինս և զերկիր, աւէր՝ զանմայր որդին երկնաւոր՝ անհայր աղայ ծնայ երկրաւոր։ Երկիր արձակէր զձայն իւր և խօսէր՝ զբարձրութիւն երկնից զնստեալն ի բարձրութիւն ալդր՝ տեսի զիջեալ ի խոնարհութիւնս մեր. և արարողն մեր՝ յարարածէ իւրոյ իբրեւ արարած մարդ եղև, և է նոյն Աստուած։

Երկինք որոտայր ասելով, աստի է լիով աստուածութեամբ, երկնային զուարթունքն երկոցունց արարչութեանցն վկայք լինէին և խորհրդոյն խորին ոչ հասանէին, ընդ զերազանդին տնօրէնութիւն հիւանային, և զարարչութիւնն երկու տեսանելով զի լի էին աստուածութեամբ նորա, օրհնարանելով աւէին. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ. զի անդ է լիով աստուածութեամբ իւրով անառականի ի հրեղինացն, յերկիր խաղաղութիւն, զի աստ խոնարհեցաւ լիով աստուածութեամբն, տեսանելի եղև մարմնեղինացն, և աստի ոչ պակասեալ նոյն անտեսանելի երկնաւորաց և երկրաւորաց։ Զի ծածկեալ էր այս ամենեցունց տեսանել առանց սերման ծնունդ, կամ առանց հօր որդի, կամ մայրն մընալ կոյս, եթէ կոյս է, զիա՞րդ հնար է կոյս մնալ։

Տեսանեա նորասքանչութիւն սքանչելի, նորածնութիւն բնութեան, կարի նոր, քանզի առ ամենայն բնութիւնս կանանց մինչ կոյսք լինի՝ մայրք ոչ իցեն, և մինչ մարք լինիցին՝ կոյսք ոչ իցեն։

Աստար է իսկ մարդ պատիւ ի կուսութենէ, և սքանչելի է կուսութեան որդեկերութիւն։ Եւ երկոքումք այդոքիւք զարդարեալ ի վեր քան զբնութիւնս տեսանեմք զրեկրեալ մայրն, և զանհարմնացեալ կոյսն, քանզի բերէ բնութիւն մայրական, և մնացեալ կոյս, բերէ ճշմարիտ բնութիւն կուսական, և կատարեալ մայր։

Ոչ կուսութիւնն (և) զծնունդ խափանեաց, և ոչ ծնունդն զկուսութիւնն ապականեաց, այլ իբրեւ մայր որդւով բերկրեալ, և իբրեւ կոյս ծնընդեամբ վերադառեալ, իբրեւ մայր մարդկան երեւէր, իբրեւ կոյս ի հրեշտակաց փառաւորէր, իբրեւ կոյս որդւով, որ առանց հօր ցուցանէր, և իբրեւ մայր զորդին, որ էր առանց հօր, զիեցուցանէր։ Մայր լինէր անապական ծնընդեամբ, և կոյս անապական՝ ծնանէր անապական մարմին, (քանզի վայել էր անապական մարմին)։ Քանզի վայել էր անապական տնօրէնութեանցս այս սոսկալի, զի սպասաւորէր յանապական սպասաւորութենէ, որ անապական մարմնով եղեալ յանապական կուսէ որդի, և ապականելոցս պարզեալ զանապական զկեանսն, և ազատելով յապականութենէ անիծից։

Ոչ եմ հասու աւէ անհասանելի տնօրէնութեանց այդմ, յիւսի աւէ, զի անդնելի և անհասանելի է։ Ընդէ՞ր, զի աստուածային է ծնունդ մանկանս այս, որ ծնեալ այսօր ի կուսէ, քանզի նախ քան զյաւիտեանս ծնեալ էր ի հօրէ առանց մօր. անսկիզբն, էակից հօր Աստուծոյ, անսկզբնակից որդի և Աստուած։ Զի՞նչ ասես զառաւելապէս և զանպատում սքանչելեացդ, և կամ զի՞նչ արդ իսկ է այդ. զիա՞րդ հարցանես, և ոչ լուես և հաւատաս միայն, զի եթէ ծնընդեանս այս մարմնական հասանել ոչ կարացեր, եթէ զիա՞րդ առանց սերման տնօրինեցաւ յութիւն, կամ թէ զիա՞րդ եղև որդի ի մօրէ առանց հօր, կամ

զիւրդ կոյսն ծնանի առանց սերման, և մնաց կոյս, կամ զիւրդ մտանելով աստուածային մանկանն սրանայն, և ի ծնունդն սոսկալի դրունք կուսական փակեալ մնացին, որ է անճառելի և անքննելի երկնաւորաց և երկրաւորաց, և գերագանց է քան զբնութիւն հոգեղինաց, և անբաւ ի խորին երկնաւորաց: Զիւրդ ապա դառաջին ծնունդն ի հօրէ անեղ բնաւ հարցանել համարձակիս, զոր պարտ է լռութեամբ պատուել. զի եթէ յոես փառաւոր(ու)իս և բարձրանաս, և ի լռութիւնն զբարձրանալոյն փառաւորութիւնն աւանդէ, և զհաւատայն բոլորէ, և հետաքրքիր քննութիւն, անհաւատութեան առաջնորդէ:

Զիւրդ յանդգնիս իմանալ, որ ոչ գտանես տեղի, որ ոչ կարացեր իմանալ եթէ զիւրդ ձգեցաւ կամար հաստատութեան երկնից առանց սեան, և կամ զիւրդ առանց հիման հաստատեցաւ երկիր ի վերայ ջուրց, եթէ զարարչութենէ արարողին գոտսանելի ոչ կարացեր իմանալ, զիւրդ բնաւ հնար է զանտեսանելի գոռաջին ծնունդն քննել, ուր յախտեանք և թիւք աւուրց ոչ խնդրի. քանզի Հայր էր անսկիզբն, և Որդի ծնաւ անսկզբնակից, ծնեալ և ոչ արարեալ, հուր ի հրոյ, յոյս աներեկոյ, ի լուսոյ անմատոյց, Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ, որ էն և է և միշտ է, որ էր ի սկզբանէ Բանն առ Հայր, և Աստուած էր Բանն, Որդի Հօր, նախ քան զյախտեանս Որդի՝ առանց մօր:

Որդի միածին, Որդի հարթ, Որդի անօրինակ, Որդի անժամանակ, Որդի անսկսանելի, Որդի անտեսանելի, Որդի անպարագրելի, Որդի անպարփակելի, Որդի անայլայլելի, Որդի անսահմանելի, Որդի անորոշելի, Որդի անբաժանելի, Որդի անմեկնելի, Որդի աննկատելի, Որդի անհամեմատ, Որդի անփոփոխելի, Որդի անբաղադրելի, Որդի անխառնակելի, Որդի անդատելի, Որդի անժամանակ, Որդի անմիաճան, Որդի անտանելի, Որդի աննկարագրելի, Որդի Աստուծոյ, և ինքն Աստուած:

Որդին՝ որդի լինի, էր Որդի Աստուծոյ, և եղև որդի մարդոյ, և մնաց անփոփոխելի Աստուած, որով ոչ էր՝ եղև և որով էր՝ մնաց, որով ոչ էր՝ էառ, և առեցելովն ոչ յաւելաւ, և առեցեալն եղև հաւասար առողին, և էր մարմին: Ոչ էր Աստուած մարմին, և եղև մարմին և մնաց Աստուած, ոչ էր մարմինն Աստուած և Աստուածացաւ այսօր, և ճանաչի ի մարմին, ոչ մարմինն աստուածութեամբն նեղեցաւ, և ոչ աստուածութիւնն մարդկութեամբն առաւելադրութիւն ինչ ընկալաւ. քանզի անփոփոխելի պատկեր հօր, և նկարագրել մշտնջենաւորութեան նորա կերպարանեցաւ ի կուսէն ի նմանութիւն մարդոյ: Որպէս ասէ Պօղոս՝ ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, զկերպարանս ծառայի առեալ, և կերպարանօք գտեալ իբրև զմարդ. վասն որոյ Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն, որ ի մեր է քան զամենայն անուն, զի յանուն Տեառն մերոյ Յի. Քի. ամենայն ծունր կրկնեցի՝ երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց, և խոստովան լիցին եթէ Տէր է Յս. Քս. ի փառս Աստուծոյ Հօր:

Որ էր Հօր անեղ որդի՝ եղեալ և ոչ արարեալ, եղեալ ի մօրէ, և մնաց առ Հայր անբաժանելի: Որ էր անպարագրելի Հօր՝ որդի անպարագրելի, պարագրեցաւ ի մօրէ, և ոչ մեկնեցաւ ի Հօրէ: Որ էր անտանելի երկնից, տարաւ ի մսուր երկրի, և լի էին հաստատութիւն փառլաւք նորա: Որ էր ի սկզբանէ բանն Աստուած անմարմին՝ ի մարմնի թանձրացաւ, և շօշափեցաւ մարմինն, որպէս ասէ Որդին Որոտման. զորմէ լուաք, զնա տեսաք, և ձեռք մեր շօշափեցին ի վերայ բանին կենաց:

Ես այդպէս զիտեմ, ես այդպէս հաւատամ, այլ թէ որպէս եղև ոչ զիտեմ. հաւատամ միայն և ոչ հետադօտեմ, զի ի խոր է քան զիմացութիւնս: Ծանաչեմ և հետաքրքիր ոչ լինիմ, քան զմիտս վերագոյն է խորհուրդս: Երկիր

պագանեմ և ոչ քննեցից, զի գերադոյն է քան զընութիւնս: Զի տեսանեմ աշօր տղայ, և խոստովանեմ նախ քան զյաւիտեանս Աստուած: Տեսանեմ մանուկ և խոստովանեմ հինաւորցն նստեալ: Տեսանեմ մարմին և խոստովանեմ զանեղ-
ծօղն Ագամայ: Տեսանեմ պառեալ ի խանձարուրս և խոստովանեմ բնակեալ ի բարձրութիւնս երկնից: Տեսանեմ բազմեալ ի վերայ մարդ անբանից և խոստովանեմ նստեալ ընդ աջմէ Հօր ի վերայ քառակերպեան կենդանեաց: Տեսանեմ բառեալ ի վերայ զրկաց մայրական և ոչ բաժանեալ ի ծոցոյն Հայրական: Ի յայրին սպասաւորէր ի դաշեկաց և ի յերկինս երկրպագէր ի հրեշտակաց:

Աստ տեսանելի մանուկ երկրաւորաց և յերկինս անտեսանելի Աստուած երկնաւորաց: Աստ իբրեւ մարմնաւոր ի մօզուցն երկրպագի և ի յերկինս իբրեւ անմարմին Աստուած յանմարմնոցն բարեբանի: Աստ իբրեւ մարմնաւոր՝ մարմնաւորի որդի, և յերկինս անմարմին Հօր, անմարմին որդի:

Արդ՝ զի՞նչ կարացից ճառել զանճառելի խորհրդոյնս աշօր, որ խոր է և անզուգիւ խորին: Ոչ կարեմ նկատել ի բարձրութիւն խորհրդոյդ, զի ի վեր անցանէ քան զբարձրութիւնս երկնից, քանզի տեսանեմ կին և ի կինն յայնա-
զոյն երկինս: Կոյս մարմնեղէն և կոյսն աթոռ փերթակաւն բոցեղէն: Տեսանեմ մայր և մայրն կոյս և որդին մօրն սակեծօղ: Տեսանեմ զիրկ ծնողական և ի զիրկն աթոռ սրբէական: Ոչ զիտեմ զինչ տեսանեմ, զի կատարին առ քեզ, ուր Աստուածամայր Տիրուհի. ծնանիս որդի որպէս մայր, և մնաց կոյս իբրեւ առանց առն: Ունին օրինակ ստեանցող մայրաձան, զընութիւն կուսութեանդ անաղական: Ու սրանչեւեացա, մի բնութիւն ցուցանէր զգործ երկու բնութեան-
նրն, բնութեամբ որով ոչ էր եղև, և որով էր մնաց, ոչ էր մայր և եղև, էր կոյս և մնաց որպէս և էր:

Կաթն բղիւնէր իբրեւ մայր և դայր ոչ զիտէր, բնութիւն ստոյլ կուսա-
կան և զիեցուցանէր մանուկ, իբրեւ բնութիւն մայրական, բնութիւն կուսա-
կան ցուցանէր զբնութիւն մայրական, և բնութիւնն մայրական ճամբիտ բնու-
թիւն կուսական զլեցեալ զբնութիւնէ կուսական: Այնպէս և ծնեալն ի նմանէ
բնութեամբ աստուածութեանն զլեցեալ ի նմանէ զբնութիւն մարդկութեանս,
և յաստուածային բնութիւնէն ոչ փոփոխեալ, այլ մնացեալ աստուածութեամբն
անայայտելի և անփոփոխելի. այնպէս և ծնեալն ի նմանէ կատարեալ երկու
բնութեամբ՝ բնութիւն աստուածութեանն առեալ զբնութիւն մարդկութեան, և
մընացեալ Աստուած, և առեալ զբնութիւն մարդկութեան և միաւորեալ ընդ
աստուածութեանն իւրում, և Աստուածն կատարեալ եղև մարդ կատարեալ. ի
մի բնութիւն միաւորեցան երկու բնութիւնն անբաժանելի և անորոշելի:

Տեսանի մարդ կատարեալ, և էր Աստուած կատարեալ. որպէս օտար
էր ծնունդն մօրն, այնպէս օտար և մարդկութիւն որդւոյն. մայրն ճանաչի և է
ճամբիտ կոյս, և որդին ճանաչի մարդ՝ և է ճամբիտ Աստուած: Եւ որպէս
առի ոչ կուսութիւնն զծնունդն խափանեաց և ոչ ծնունդն զբնութիւնն ապա-
կանեաց, այնպէս և աստ ոչ աստուածութիւնն զմարդկութիւնն տկարացոյց, և
որպէս ծնունդն կուսութեամբն փառաւորեցաւ, և կուսութիւնն ծնեղեամբն
ոչ անարդեացաւ. այնպէս և աստ մարմինն խառնեալ յաստուածութիւնն և միա-
ւորեալ զօրացաւ, և աստուածութիւնն մարդկութեամբն ոչ տկարացաւ:

Քանզի մեծ է խորհուրդս աշօ, մեծ և սքանչելի խորհրդով զործքն, և
սքանչելի ծնեղեան զարմարայի, զարմանի ծնունդ: Մայրն էր կոյս և եղև
մայր և մնաց կոյս, և օրհնարանի ի հրեշտակաց և ի մարդկանէ կոյս, և ճա-
նաչի մարդ ճամբիտ, և մայրն կոյս բարեբանի: Եւ զիտե՞ր ոչ իցէ սքանչելի և
հիանալի յղութիւն առանց սերման, ծնունդն առանց երկանց, ծնեղեանն բու-
պասաւորէր կուսութիւնն, կոյսն ի ծնունդն կոյս մնայր, ծնանէր ճամբիտ մա-
նուկն, և կուսութիւնն զապականութիւն ոչ կրէր, և մայր ճանաչի:

Զի՞նչ կարացից ճառել զքէն և զխորհրդոյդ անճառելի, որ կատարեցան ի քեզ, եղեր ճշմարիտ մայր որդւոյ, և որդւոյն ոչ ճանաչի յերկրի հայր, և որդւոյ յերկինս Հայր, և անդ ոչ ճանաչի մայր: Անհարմարացեալդ հարմար յերկրի, և զվեհասն երկնաւոր ծնար որդի երկրաւոր, և զառադաստ հարսանեաց յերկինս զարդարեցեր. դուստր էիր հօր և զնախահայրն քո ծնար որդի, և արարողն հօր քոյ եղև ճշմարիտ որդի քո, քանզի որ ի քէն ծնեալ՝ զԱդամ սուգծեալ, և զԱդամ աշօր զգեցեալ ի քէն եղև որդի քո: Եւ ոչ եթէ միայն երկրաւորաց արարածոց է հիանալի խորհուրդդ այդ և զարմանալի, այլ և Երկնաւորաց հոգեղինաց, որ և զարմացեալ հիանալին, զի այնու՝ որ ի վեր էր, ի վեր քան զմերս, և անտեսանելի ի նոցանէ յերկինս, մերովս եղև տեսանելի նոցա յերկրի, և նոյնն ուստի խոնարհեցաւ առ զմերս, անդ առանց մերոյնս մնաց անտեսանելի որպէս էրն:

Որով ոչ էր այսինքն է որով եղև և նոցա և մեզ երեւցաւ, և այնու որով եղև մեզ երեւցաւ, նոքա տեսին և հիացան, ասէին. Որ մերովս զերկրոյ էր քան զմերս, տեսանեմք զնա խոնարհ քան զմերս հաւատար փառաց, որ վեւազոյն է քան զմերս: Զի՞ ապազէս զարհուրիք բոցանիւթ հրակերպդ և անեղ հրոյն պաշտօնեայք, զի՞ զարմանայք, ով զիտակք Դաւթեան մարդարեւութեան. երգոցն ասել, փոքր ինչ խոնարհ քան զհրեշտակս արարեր զնա ասէ, որպէս և այժմ տեսանելով զարհուրիք. զի զոր արարածքդ ոչ զղեցայք, տեսայք զի արարիչն ձեր զղեցաւ և հիանայք խոնարհունաքդ? քան զձեզ որ է վերազոյն քան զձերդ: Եւ որք զխոնարհս քան զձեզ հիացուցանէիք այնու ի խոնարհապանէն հիանայք, և զայն որ խոնարհ տեսանէիք քան զձեզ Աստուած բարեբանեցէք, և ի վեր քան զձեզ, զոր և մերովս կարացիք տեսանել, զայն որ ձեռովդ իբրև զձեզ էր, և տեսանել ոչ կարէիք հրակերպ քաղամշակաւ աշօք: Տեսէք՝ որ էար խոնարհ քան զձեզ, բարձրագոյնն քան զձեզ տեսանել ոչ կարէաք, տեսաք զայն որ զուրք տեսանել ոչ կարէիք:

Իսկ արդ՝ որ ձերովդ զմեզ հիացուցանէիք, մերովս դուք հիացիք, յիբրաւի ուսացեր ասէ, և մասնզի հիանալի է ասէ և զարմանալի, և մեզ անմարմնոցս մարմնամտոյն անօրէնութիւնդ, անմարմնոյն արարողին անմարմնոցս: Ոչ կարեմք հասանել խորհրդոյդ խորին, միայն փառարանելով ասեմք, փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն: Զի ի բարձունս տեսանեմք զփառս մանկանդ ծնելոյ այդր, և յերկիր խաղաղութիւն, զի էր լցեալ անիծիւք, բերօղ փշոյ և տատասիկ, պատերազմելոյն տեղի, դատապարտութեան ընդունօղ, արտաքսելոյն տեղի, արտօմութեան հաւաքարան, և մահու պատուհասի ժողովարան, և արդէն ընկալաւ զխաղաղութիւն:

Ձեռ. Ս. Զ. Թիւ 154ա

Հրատ. Ա. Զ. ՍՐՃՈՒՆԻ

(Շար. 6)

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ — ԲԵՄԱԿԱՆՔ

* Ծր. 1 Մարտ.— Ս. Սարգսի Զորավարին: Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգիսի մատուոյին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. Ղարիպեան: Ս. պատարագէն ետք, ընկալեալ սովորութեան համաձայն, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսատր պաշտօն՝ ազգային մեծ քարերար Գալուստ Կիլիպէնկեանի հօր՝ Սարգիսի հոգիին համար:

* Կիր. 2 Մարտ.— Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութին, Ս. Լուսատիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տառնտլարեան:

* Ծր. 8 Մարտ.— Իսահակայ Պարթևի հայրապետին: Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

* Դշ. 12 Մարտ.— Վարդանանց հանդիսատր նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր:

* Եշ. 13 Մարտ.— Ս. Վարդանանց զօրավարացն մերոց 1036 վկայիցն (Յիշատակ մեռելոց և տօն ազգային): Այս տօնը Ս. Աթոռոյ մէջ նկատուած ըլլալով տօնը ժառանգատր սաներուն՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ սուրբ պատարագը մատուց ժառ. Վարժարանի և Ընծայարանի Տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Աղան Վրդ. Պայիօզեան, որ խօսեցաւ նաև Երուսաղէմի մէջ առաջին իր քարոզը, քնարան ունենալով «Եւ հեղին զարին իրեանց ի փրկութիւն եկեղեցոյ» Վարդանանց շարականի բառերը, և փորձեց հակիրճ կերպով ներկայացնել մեր պատմութեան մը-

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

նալ այդ շրջանը, երբ Վարդանանք խիզախեցան մահուան դէմ, վասն կրօնի և հայրենեաց: Քարոզէն ետք, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր նախագահութեամբ կատարուեցաւ «Հայրապետական մաղթանք»՝ Ն. Ս. Օ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Առաջինի անուան տօնին առիթով, իսկ պատարագէն ետք հոգեհանգստեան հանդիսատր պաշտօն՝ նախագահութեամբ Հոգշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վարդապետի:

* Որ. 14 Մարտ.— Ըստ սովորութեան, պատարագ մատուցուեցաւ Ողղափառ Ասորիներու Ս. Մարկոս Անտարանիչի եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. Ղարիպեան, որ «Հայր մեր»էն առաջ խօսեցաւ, Սրբավայրին պատմականը ընելով: Երթուղարձի թափօրները գլխաւորեց Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան: Արարողութեան աւարտին՝ Միաբանութիւնը պատուաւիրուեցաւ Ասորիներու Գերշ. Եպիսկոպոսէն:

* Ծր. 15 Մարտ.— Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն (381): Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

— Երեկոյեան ժամերգութեան ընթացքին տեղի ունեցաւ Մայր Տաճարի խորաններուն և գլխատր սրբանկարներուն վարագործումը: Ներկայ էր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, որ փակեց վարագոյրը Աւագ Սեղանին:

* Կիր. 16 Մարտ.— Բուն Բարեկեդդան: Փակեալ խորանի պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեան:

* Դշ. 19 Մարտ.— Սկիզբն կարգաց Մեծի

Պահոց: Առտուն, Մայր Տաճարին մէջ կա-
տարուեցաւ «Արեւագալ»ի առաջին ժամեր-
գութիւնը, իսկ կէսօրէ ետք՝ «Խաղաղական»
առաջին ժամերգութիւնը:

* Ուր. 21 Մարտ.— Դախատունակը պաշտօնեցաւ Ս. Թորոս եկեղեցիին մէջ, որ ձեռագրատունն է Ս. Աթոռոյ: Հանդիսապետն էր Գեղշ. Տ. Ծափէ Արքեպս. Ասէմեան:

* Ծր. 22 Մարտ.— Ս. Թեղոդորոսի գորավարին: Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Թորոս եկեղեցիին մէջ: Ժամադարսն էր Հոգշ. Տ. Նորիան Վրդ. Մանուկեան:

— Վաղդուան Արտաքսման Կիրակիի առիթով, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխավորութեամբ, Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, որ պաշտունեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը՝ Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ապա կատարուեցաւ տնօրինական սրբատեղիներու ւացելութեան հանդիսատր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգ. Տ. Հայկատեր Վրդ. Պարամեան:

* Կիր. 23 Մարտ.— Արտաքսման: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւններ: Կաշտունեցան և սուրբ Կատարագը մատուցուեցաւ Ս. Լուսաւորիչ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Սեան Վրդ. Հարիպեան: Ապա կատարուեցաւ երաշարձ մեծահանդէս քափօր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատանաւտեղիին շուրջ, գլխաւորութեամբ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր:

* ԳԷ. 25 Մարտ.— Երեկոյեան, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ կատարուեցաւ Մեծ Պահոց «Եկեղեցե»ի առաջին ժամերգութիւնը:

* Եւ. 27 Մարտ.— Երեկոյեան, Մայր Տա-
ճարին մէջ կատարուած Մեծ Պահոց «Եկեա-
ցէ»ի առաջին ժամերգութեան նախագահեց
և քարոզեց Հոգւ. Տ. Հայկասէր Վրդ. Պա-
րամեան, «Սիրեցես զընկեր քո իբրև զանձն
քո» քնարանով:

* Ծր. 29 Մարտ.— Ս. Կիրոյի Երուսաղիմայ Հայրապետին: Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի սամահատան Ս. Կիրոյի սեղանին վրայ, որուն ներքը ցոյց կը տրուի այն աւագանը՝ ուր Ս. Կիրոյի Երուսաղէմի Հայրապետը, 351 թուականին, Ս. Խա-

* Կիր. 30 Մարտ.— Անառակին: Ս. պատարագն մատուցուցանա Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տառնոյրեան: Քարոզեց Հոգշ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վրդ. Գաթիկեան, մեկնաբանելով Անառակի անտարանական առակը:

* Ծր. 5 Ապրիլ.— Ս. Յովհաննու Երուսաղիմյա հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գեղարդ Արք. Տառնտյարեան:

— Կէսօրէ ետք, վաղուան Տնտեսի Կիրա-
կիին առիթով, Միաբանութեան մէկ մասը,
Հոգ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վրդ.ի գլխաւորութեամբ,
քարձքացաւ Զիթենեաց լեռ, ուր, Համբարձ-
ման սրբավայրին վրայ կառուցուած վրանա-
մատուռին մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն և
նախատօնակ:

— Գիշերասկիզբին, նույն վայրին մէջ կատարուեցան «Եկեցե՛ք»ի և Հսկիման արարողութիւններ, և ասպա՝ գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւններ: Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Համբարձման մատուոյին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ2. Հ. Աղան Վրդ. Պայիօզեան: Արարողութիւններուն կը նախազանէր Հոգ2. Տ. Կիրեղ Ծ. Վարդապետ: Ժամը 11-ին Միաբանութիւնը Մարտվանք վերադարձաւ:

* Կիր. 6 Ապրիլ.— Տնտեսին: Առտուան ժամը 8.30ին, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէ-
եանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը
ինքնաշարժներով բարձրացաւ Զիթենեաց լեռ
ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Համբարձ-
ման նրբատեղին՝ ուր մեր վրանամատուոյին
մէջ Ս. Պատարագ մատուց Հոգշ. Տ. Կիրեղ
Ծ. Վրդ. Գաբիկեան, եպիսկոպոսական խոր
հ գլուխ:

* Եշ. 10 Ապրիլ. — Իրիկուան Հսկումին Գա-
խազահեց և քարոզեց Գեորգ. Տ. Ծահե Արք.
Անժմեան, բնաբան ունենալով «Զի թոշակն
մեղաց մահ է, իսկ շնորհքն Աստուծոյ՝
կեանք ռախտենալան»։ Վերլուծեց իսկու-
թիւնը մեղքին և ցուց տուաւ կերպիւրը զաւր-
ադաւանդեալու։

* Ուր. 11 Ապրիլ.— Վաղուան Քառասուն

Մանկանց տօնին առիթով, կէսօրէ ետք Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ կատարուեցաւ «Խաղաղական» ժամերգութիւն, իսկ գիշերասկիզբին Հսկման արարողութիւն, որուն ընթացքին քարոզեց վանքի Տեսուչը՝ Հոգ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփաեան, զոչունի և ապաշխարութեան մասին: Ժողովուրդը իր քարեպաշտական զգացումները յայտնեց Քառասուն Մանկանց նկարին առջև մոմավառութեամբ և ձէթի նուիրատուութեամբ:

* Ծր. 12 Ապրիլ.— Ս. Քառասուն Մանկանցի Սերաստիոյ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ասպետ Արդ. Պալեան: Վերաքերումը կատարուեցաւ Քառասուն Մանկանց նկարին առջև շինուած շարժական սեղանին վրայէն, որուն դիմաց, կաթսայի մը մէջ դրուած էին զոյնզոյն քառասուն կանթեղներ, աւանդական սառցապատ լիճը խորհրդանշող:

— Կէսօրէ ետք, վաղուան Դատարարի Կիրակիի առիթով, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխավորութեամբ, Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Պատանատեղիին և Ս. Գերեզմանի ուխտերէն ետք, թափօրը իջաւ Գիւտ Խաչի արդը և ապա քարձրացաւ անոր կից՝ Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուր պաշտուեցան ժամերգութիւն և նախատօնակ: Ապա Տաճարէն ներս կատարուեցաւ տնօրինական սրբատեղիներու այցելութեան հանդիսատր թափօր: Թափօրապետն էր Հոգ. Տ. Աղան Վրդ. Պայփօզեան:

* Կիր. 13 Ապրիլ.— Դատարարին: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան Ս. Լուսաւորիչ: Ապա, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը մատուց օրոտան հանդիսատր Ս. Պատարագը Բրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որմէ ետք նախագահեց Ս. Գերեզմանին և Պատանատեղիին շուրջ կատարուած մեծահանդէս թափօրին: Արարողութիւնները ձայնասփռուեցան խորալէռեան ռատիօկայանէն: Վաճք վերադարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւն և ուսանողութիւն «Որ պատուիրան» շարականի երգեցողութեամբ յառաջացան դէպի Մայրավանք:

* Գշ. 15 Ապրիլ.— Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ կատարուած Հսկման արարողութեան ընթացքին քարոզեց Հոգ. Տ. Գե-

ղարդ Արդ. Տառնուարեան, քացաւորելով իմաստը մեր Տիրոջ հետեւեալ խօսքին. «Որ կամի ինձ աշակերտ լինիլ՝ քարձցէ զիս իր և եկեղեցի զկնի իմ»:

* Որ. 18 Ապրիլ.— Ս. Գր. Լուսաւորիչի վիրապանութի նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճեմեան:

* Ծր. 19 Ապրիլ.— Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին: Յիշատակ չարչարանաց և մըտանկելոյն ի վիրապն: Առտուն ժամերգութեան աւարտին, Ս. Լուսաւորիչի մասունքը եր հանգստարանէն թափօրով փոխադրուեցաւ Աւագ Խորան՝ ձեռամբ Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպիսկոպոսի: Ապա Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ աւանդատան Ս. Լուսաւորիչի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկասէր Վրդ. Պայրամեան:

— Ս. Կոյսի Աւետման հանդիսատր նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճեմեան:

* Կիր. 20 Ապրիլ.— Գալստեան Կիրակի և Աւետումն Ս. Աստուածածնի: Առտուն, Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպիսկոպոսի գլխավորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժներով մեկնեցաւ Գերսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Աստուածածնի Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրոտան հանդիսատր Ս. Պատարագը մատուց Գերշ. հանդիսապետ Սրբազանը:

* Գշ. 22 Ապրիլ.— Երեկոյեան, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ կատարուեցաւ Մեծ Պահոց Հսկման վերջին արարողութիւնը:

* Եշ. 24 Ապրիլ.— Ապրիլեան Եղեռնի վաթսունամեակին առիթով, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ հանդիսատր Ս. Պատարագ: Պատարագեց և քարոզեց Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճեմեան, նիւթ ունենալով մեր նահատակներու սրբազան պատգամը: Քարոզէն ետք, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխավորութեամբ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսատր պաշտօն, իսկ նոյնը կրկնուեցաւ ապա Ս. Փրկչի ազգային գերեզմանատան մէջ, Արարայի հերոսներու յուշարձանին մօտ, ուր Միաբանութիւնը զնաց Ս. Պատարագէն ետք, թափօրական զնացքով, դարձեալ գլխավորութեամբ

Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր և առաջնորդութեամբ քաղաքիս բոլոր հայկական միութիւններու արիւնքներուն և արեւոյշներուն: Պր. Յակոբ Տէմիրճեան, յուշարձանին մօտ, ոգեկոչեց յիշատակը Ապրիլեան մեր քիւրատր նահատակներուն:

* Որ. 25 Ապրիլ.— Խ. օր մեծ պահոց: Առտուն, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ «Առնագալ»ի վերջին ժամերգութիւնը, իսկ կէսօրէ ետք՝ «Խաղաղական» վերջին ժամերգութիւնը:

* Շր. 26 Ապրիլ.— Յիշատակ յարութեան Ղազարու: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Աղան Վրդ. Պաիօզեան: Ս. Թարգմանչաց Մանկապարտէզի ուսանողութիւնը Ս. Հաղորդութիւն տուացու:

— Վաղուան Ծաղկազարդի առիթով, կէսօրէ ետք, Միաբանութիւնը, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխատրութեամբ, «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը՝ Ս. Լուսատրիչ եկեղեցիին մէջ: Ասա Տաճարէն ներս կատարուեցաւ տրեօրինական սրբատեղիներու այցելութեան հանդիսատր թափօր: Թափօրապետն էր Հոգ. Տ. Հակասեր Վրդ. Պարսմեան:

* Կիր. 27 Ապրիլ.— Ծաղկազարդ: Առտուն, Միաբանութիւնը, զոյգ թափօրներով, առաջինը՝ գլխատրութեամբ Հոգ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուրի, իսկ երկրորդը՝ Գերշ. Տ. Ծափէ Արք. Աճէմեանի, մեկնեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Լուսատրիչ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան: Ապա, Գերշ. Տ. Ծափէ Արքեպիսկոպոսի գլխատրութեամբ մեծահանդէս թափօր կատարուեցաւ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատանատեղիին շուրջ: Թափօրականներ ի ձեռքին ունէին ձիթեմի և արմատեմի ոստեր, իսկ մեր թափօրին կը հետնէին Ղպտիներու և Ատրիներու թափօրները: Արարողութիւնները տեւեցին մինչև կէսօրը անց, որմէ ետք Միաբանութիւնը վերադարձաւ Մայրավանք և Հայոց Թաղի մուտքէն «Որ զխորհուրդ քն զայստեան» շարականը երգելով յառաջացաւ և քարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ ետք, շքեղօրէն զարդարուած Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Անդաստան», ապա տօնին յատուկ հոգեգրաւ շարականներով ընդմիջուած երեկոյեան ժամերգութիւն և Դոնքագէթի խորհրդատր արարողութիւնը, բոլորն ալ նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Ծափէ Արքեպիսկոպոսի: Հոգ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեան կարդաց «հոգևոր սիրով և փափաքով» վարագոյր բացողներու անուանացանկը և կոչ ըրաւ ներկաներուն որ իրենց լուծանքով նպաստեն Ազունիէի Ազգ. Բուժարանին մէջ դարմանուող իրենց ազգակիցներուն: Այդ նատակաւ, եկեղեցիի զոյգ մուտքերուն պակներ դրուած էին:

* Գշ. 29 Ապրիլ.— Աւագ Երեքշաբթի (Յիշատակ տաւն կուսանաց): Ըստ տոմարութեան, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան գալիթին արեւելակողմը գտնուող Ս. Յովհաննէս Անտարանիչի հայապատկան մատուռին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գեորգի Արք. Տաւուշարեան: Ս. Թարգմանչաց Երկր. Վարժարանի և Նախակրթարանի բոսանդակ ուսանողութիւնը Ս. Հաղորդութիւն տուացաւ: Երթուդարձի թափօրները գլխաւորեց Հոգ. Տ. Հակասեր Վրդ. Պարսմեան, որ նախագահեց նաև արարողութիւններու ասարտին, Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս կատարուած տնօրինական սրբատեղիներու այցելութեան հանդիսատր թափօրին:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Զ

* Որ. 14 Մարտ.— Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի (Ժրնն) անդամ Վեր. Ժորժ Աթոսա այցելեց Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր:

— Ս. Աթոռիս երիտասարդ միաբաններէն Հոգ. Տ. Խաժակ Վրդ. Պարսմեան, մեկնեցաւ Միացեալ Նահանգներ, իբրև հոգևոր հովի Ռօքլէտքէի:

* Բշ. 17 Մարտ.— Յունական նոր հիւպատոս Պր. Քօնսթանթին Փրէվէտուրաքիս իր առաջին պաշտօնական այցելութիւնը տուաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր:

* Գշ. 25 Մարտ.— Յունաստանի Անկախութեան տօնին առթիւ, Յունական ընդհ. հիւ-

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ և օրհնութեամբ կ'արձանագրենք 1974 տարւոյ ընթացքին

Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին եւ այլ Սրբավայրերու տրուած հետեւեալ քարեպաշտական նուէրները:

1. Տկն. Մարիամ Քէշիշեան, բնիկ Մարաշ-ցի, Պէյրութաբնակ, կը նուիրէ սեղանի ծածկոց մը մէջտեղը խաչով մը և սովորական քարերով:

2. Ալֆրէտ, Ալէ և Կարէ Պօղոսեաններու կողմէ մէկական փոքրիկ խաչիկներ՝ մետաղէ. Տկն. Ժէնիկ Աղանանեան, բնիկ Թեհրան-ցի կը նուիրէ Նոր Զուլայի ձեռագործ սեղանի ծածկոց մը, չորս կողմերը գրուած. «Ամուն Հօր և Որդոյ, Ամէն»:

3. Տկն. Ռօզա Աղանանեան կը նուիրէ երկու փոքր խաչիկներ, հիգելէ փոքր կապոյտ քարերով և միջակ խաչ մը կապոյտ պատկերով և Աւետարանի բոցիչ մը:

4. Տկն. Ալիս Սեան, բնիկ Այնթապցի, Երուսաղէմաբնակ, կը նուիրէ գոյգ մը աշտանակ, Թէրա Սանթայի գործ, պղնձեայ, Ս. Թորոսի եկեղեցւոյն, գոյգ մը Աւետարանի բոցիչ, կարմիր յատակով, արծաթաթել երիզներով և խաչերով, գոյգ մը խաչի ճերմակ բոցիչներ, դեղնորակ երիզներով:

5. Օր. Հակոբեանց Նալպանտեան, Երուսաղէմաբնակ, կը նուիրէ Ս. Գլխադրի ճերմակ ձեռագործ սեղանի ծածկոց մը, և քոր-

փորա մը Ս. Աստուածածնայ Հէթում թագաւորի սեղանին:

6. Պէյրութաբնակ Յակոբ Գույումճեան՝ Տ. Գիսակ Վարդապետի ձեռամբ կը նուիրէ քորփորա մը Ս. Յակոբայ Տաճարին:

7. Տկն. Հերմիհէ Սիպեան, բնիկ Մարաշ-ցի, Պէյրութաբնակ, կը նուիրէ սեղանի ծածկոց մը կարմիր յատակով, եզերքները բանուած ոսկեթել ծոպերով:

8. Տկն. Ծաթէ Գալայճեան, բնիկ Մարաշ-ցի, Երուսաղէմաբնակ, կը նուիրէ սկիհի ծածկոց մը, կարմիր յատակով, ոսկեգոյն փուլերով և ծոպերով և երիզով գործուած:

9. Տկն. Մարիամ Ծանաբճեան, բնիկ Մարաշցի, վանքաբնակ, կը նուիրէ սպիտակ քորփորա մը Ս. Գլխադրի խորանին:

10. Տկն. Ծաթէ Գալայճեան, բնիկ Մարաշ-ցի, Երուսաղէմաբնակ, կը նուիրէ կարմիր յատակով փուլլու խաչերով և արծաթեայ եզերքներու ծոպերով երկու խաչի բոցիչներ Ս. Յակոբայ Տաճարին:

ՀԱՅՐԻԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Լուսարարուպետ Ա. Աթոռոյ

պատոասարանի մէջ, հիւպատոսին կողմէ տըրուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Դիւանապետ Գերշ. Տ. Ծահէ Արք.ի:

* Գշ. 1 Ապրիլ.— Երոտպական Ս. Զատիկի տօնին առիթով, կէսօրէ առաջ, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, Միաբանութեան անդամներուն ընկերակցութեամբ, շնորհատրական այցելութեան զնաց Ֆրանչիսկեաններու Գերշ. Կիւսթոտին և Լատիններու Ամեն. Պատրիարքին: Յետոյ, ընկերակցութեամբ Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճէմեանի, նոյն առիթով այցելեց Պապական Նուիրակին և

Անկլիքան ու Արաք Անկլիքան Եպիսկոպոսներուն: Իսկ Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վարդապետ, Հոգշ. Հայրերու ընկերակցութեամբ, այցելեց Կաթողիկ և Բողոքական փոքր յարանուանութեանց ներկայացուցիչներուն:

* Դշ. 16 Ապրիլ.— Կէսօրին, Իսրայէլի Անկախութեան 27րդ տարեդարձին առիթով, Երուսաղէմի Բաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քօլլէքի կողմէ Դարթի Բերդին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճէմեան, Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ. Գաբրիէան և Տիար Կ. Հիմդեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
Կամքի Ուժը	Ա. Գ.	50
ԴԻՒԱՆ Ս. ՏԵՂԵԱՅ		
Տեղեկագիր	ԿԻՐԻԵՂ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ	52
Ս. Աթոռիս Բարերար		
Տիար Տատուր Տատուրեանի Այցելութիւնը		54
ԱՍՏՈՒԾԱԲԱՆԱԿԱՆ		
Տեսական Աստուածաբանութիւն	ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ	56
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
Կանայի Հարսանիքը	ԳԵՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎՈՋԵԱՆ	61
Ս. Պատարագ և հոգեհանգիստ Ապրիլեան		
Եղեռնի Վաթսունամեակին առիթով		63
Հեռագիրներ		64
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
Ազատութիւն	ՓՕԼ ԷԼՈՒԱՐ	66
Մարտիրոսներուն	Թրգմ. Ս. Ա. Մ.	
Քառեանքներ	ԱԼԻՍԻԱ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ	69
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ	ՄՈՒՐԱՏ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	70
Ժամանակագրական Նօթեր	ԾՈԿԱԿԱՆ	71
ՁԵՌԱԳՐԱԿԱՆ		
Ճուշակ Ձեռագրաց Հարթֆըլդի		
Աստուածաբանական Ճեմարանի	Յ. ՔԻՐՈՏԵԱՆ	79
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
Ներբողեան Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին	Հրատ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ	84
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
Եկեղեցականք - Բեմականք		90
Պաշտօնականք		93
Բարեպաշտական Նուէրներ		94
Բովանդակութիւն		95

C O N T E N T S

EDITORIAL

Will power	A. K.	50
------------	-------	----

BUREAU OF HOLY PLACES

Report on the agreement between the three Patriarchates in Jerusalem	Rev. Guregh Kapikian	52
---	----------------------	----

Visit of Mr. Dadour Dadourian

54

THEOLOGY

Rudiments of Theology	Archbp. Maghakia Ormanian	56
-----------------------	---------------------------	----

RELIGION

The Marriage of Cana	Kevork S. Genevisian	61
Requiem Mass for the Armenian martyrs of the First World War		63
Cables		64

POETRY

Freedom	Paul Elouard	66
	Trans. A. S. M.	
To the martyrs	Alicia Guiragossian	69
Rubayats	M. Manoukian	70

CHRONOLOGY

Chronological notes	Dzovagan	71
---------------------	----------	----

MANUSCRIPTS

Catalogue of Manuscripts of the Hartford Theological Seminary	H. Kurdian	79
--	------------	----

PHILOLOGY

Eulogy for St. Gregory the Illuminator	Ed. A. H. Serjouni	84
--	--------------------	----

Monthly news from the Armenian Patriarchate	90
---	----

Contents	96
----------	----

Yearly subscription: 10 U. S. Dollars

All correspondence should be addressed to:

Ara Kalaydjian, The St. James Press

P. O. Box 14001, Jerusalem — Israel